

Надійти поштову відповідь гуртожитком.

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК,

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA, UL.
STALOWA 25 т. 10, ТЕЛ. 10-24-05.

КОНТО ЧЕКОВЕ: П. К. О. № 27110.

РЕДАКЦІЯ ВІДПОВІДАЄ НА ЛИСТИ Й ВЕРТАЄ РУКОПИСИ ЛІШЕ ТОДІ, КОЛИ НА ТЕ ДОЛУЧЕНО ВІДПОВІДНОГО ПОЧТОВОГО ЗНАЧКА.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР І ВИДАВЕЦЬ

Проф. Д-р ІВАН ОГІСНКО

ПЕРЕДПЛАТА В КРАЮ: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВ РОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1-50 ЗЛ. ЗА ГРАНІЦЮ 1 АМ. ДОЛ. (АБО ЙОГО ВАРТОСТЬ В ІНШІЙ ВАЛЮТІ) РІЧНО. — РУКОПИСІДЛЯ ДРУКУ МУСТЬЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВІРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР.

РІК I.

КВІТЕНЬ 1933 РОКУ

ЧИСЛО 4

Чужі впливи на українську мову.

Нема в світі такої мови, що складалася б тільки з самих своїх слів, що не знала б чужоземних впливів. Чужі впливи — це величезне й глибоке джерело для зростання кожної мови. Напр., у мові німецькій багато латинських і французьких слів, в мові чеській — повно слів німецьких, літературна польська мова зросла на чеських впливах, російська мова переповнена впливами мови церковної та мов східних і т. п.

Чужоземні впливи — це нормальнє й корисне джерело для зростання кожної мови. Кожного часу в кожній мові багато найріжніших чужоземних слів. Частина іх із бігом віків міцно защіплюється до мови, набуває собі всіх прав горожанства, націоналізується, глибоко шириться в мові народній, і тільки мовознавець-спеціаліст може ще знати про їхнє чуже походження. В німецькій термінології такі позички називають *Lehnwörter*, засвоєні чужі вирази.

Але кожна мова має багато й таких чужих слів, що до народньої мови не входять, не націоналізуються, бо противні самому духовідціві мови; вони звичайно по-зостаються на недовгий час тільки в мові літературній, а головно — в мові часописній. Це так звані *Fremdwörter*, зовсім чужі нам позичені слова.

Засвоєні давні позички, звідки б вони не походили, — чи з мов зах.-европейських чи слов'янських — мова приймає вже за свої, і нікому й на думку не спаде викидати їх із мови. Навпаки, свіжі, недавні

позички спочатку ріжуть нам вухо й відразу кидаються в вічі. Навіть ці нові позички, коли не противні духові мови, потроху ширяться й закріплюються, стаючи згодом цінним і корисним надбанням мової культури; коли ж вони зовсім противні нашому мовному чуттю, то не приймаються, і, покрутившись якийсь час у часописній мові, немов та піна на воді, аникають у безвість.

Нема в світі двох народів-сусідів, що би вони не переймали потрібних ім слів і виразів один у одного. Це звичайний життєвий процес, що без нього й культура не зростала б. Бо все так буває, що з двох сусідніх народів один сильніший чи то матеріально, чи духовно, і сильніший завжди впливає на слабшого. Так все повстають позички в народів-сусідів.

Українська народня й літературна мова в своєму зростанні йдуть тією самою дорогою, як і всі інші мови на світі. Є в нас багато таких стародавніх позичок, що вже зовсім сбсвоїлися в нашій мові, і ми іх за чужинців давно вже не вважаємо. Це найріжніші слова: тюркські: гаплик, гойдатися, торба, черга, чумак, мъспак, кабан, казна, козак, нагай, казан, бунчук, тютюн, качан, яруга; старогерманські: буква, витязь, гаразд, колодязь, князь, тин, хижя; німецькі: бавовна, гмах, деко, крейда, мусити, вага, важити, бляха, борг, боргувати, будувати, будинок, вартий, гак, гандель, гвалт, питель, рахувати, смакувати; грецькі: мак, мята, комора, кора-

бель, кадка і т. п. Можна б тут подати тисячі позичених слів, перейнятих до нашої мови ріжного часу від найріжніших народів (див. мою працю: *Иноzemные элементы въ русскомъ языке*, Київ, 1915 р.), — ніякого спротиву проти цих слів звичайно ми не виявляємо, уважаючи їх за звичайне й корисне надбання нашої мови.

Політична історія українського народу ввесь час міцно звязана з своїми народами-сусідами: росіянами й поляками. Був час, коли український народ і матеріально, і духовно перевищував своїх сусідів і сильно на них впливав. За тих давніх часів росіяне й поляки перейняли до своєї мови з мови нашої надзвичайно багато найріжніших слів та виразів. На жаль тільки, українська філологія не встановила ще розмірів українського впливу на мови польську та російську й відповідно не висвітлила його, бо головні свої сили все витрачає на шкідливу нам боротьбу як не за йори, то за апостроф, сильно звужуючи тим тематику свого зацікавлення. Наша філологія аж занадто мало займається найповажнішою своєю ділянкою — історією української мови, а коли й займається нею, то тільки поверхово — із других чи з третіх рук. Правдивих, глибоких знавців цілої історії нашої мови — поза акад. А. Кримським, що, на жаль, спинив цю свою працю — дуже мало, коли не скажати сильніше. Ось через це в нашій науці позостаються зовсім невисвітлені наші справжні мовні стосунки з поляками й росіянами: про сотні своїх слів і виразів ми не можемо докладно й певно сказати, хто в кого їх уявив.

Віддаючи архівам вільний свій час, прочитавши сотні стародавніх наших рукописів і десятки їх докладно проаналізувавши, я сьогодні можу рішуче твердити, що вплив української мови на мову польську й російську був багато більший, ніж звичайно ми те собі уявляємо. Так, уже в найперших наших писаних памятках XI-XIII в. в. я знаючу слова: малженство, троска, година, вабити, клопотатися, рачити, бридкий, слота, глядати, зимний, рота й сотні т. подібних; знаючу ці слова тоді, коли про якийсь особливий польський вплив на нас мови не може бути. Хочу цим сказати, що маємо дуже ба-

гато таких «полонізмів», що скоріше можна вважати їх за українізми в мові польській, тільки ми про те або міцно забули, або й зовсім не знаємо. А сьогодні подібні слова — немов непризнані безбатьченки — широкий наш загал зве полонізмами й оминає їх пятою дорогою...

Ось проречистий приклад. У велико-українській літературній мові добре знане слово »посідати«; напр.: Художня література посідала 13% (»Радянський Книгар« ч. 32-33 за 1932 р. ст. 7). Український нефаховий турист чистоти мови відразу охрестить це слово полонізом: posiadac̄. А між тим це стародавнє наше слово, відоме вже в памятках із XIV віку, що визначало зпочатку: сидіти вище кого (при системі місництва). У Литовській Метриці т. 195 на ст. 444, 1511 р., записано справу поміж Полоцьким та Володимирським єпископами, кому вище сидіти, і ось тут бояре посвідчили, що »николи Владика Володимерський Владики Полоцького не посідал«. Пізніше повстали й інші значення цього нашого слова.

Ще приклад. Нефахова критика закидала, ніби »єдиначка«, »поводження«, »належить«, »вторувати дорогу«, »застосувати«, »старожитність« і т. п. — це полонізми; такі закиди свідчать тільки про повне незнання історії нашої мови й її сучасного стану. Слова »єдиначка«, напр., вільно вживає Марко Вовчок у своїх народніх оповіданнях, про що можна легко довідатися хоча б із Словника Б. Грінченка. Не можна ж уважати за полонізми чи московізми все те, що в нас спільне з цими мовами.

Правдиві полонізми й московізми приходили до нас ріжного часу й по-ріжному защепилися в нашій мові, як і інші позички: частина їх зовсім обсвоїлася, зонаціоналізувалася здавна, і викидати їх з нашої мови — то руйнувати її. До таких давніх позичок належить не мале число їх у живій і літературній східно-українській мові (хоч треба ще добре довести, хто в кого позичав). Східні українці звичайно польської мови не знають, і в їхній мові вже через те не може бути свіжих, непотрібних полонізмів; їхні »полонізми« — то давні, добре засвоєні органічні позички, що пішли й до мови народньої. Викидати

іх з мови — даремна, нездійснена річ. Так, ці слова разяль, скажемо, наддністянця, що звичайно мову польську добре знає. »Чим це пояснити«, питав нас Вд. А. Чайківський — »що наддніпрянці в літературній мові так любуються в полонізмах, які галичан, що знають польську мову, так дуже разяль. Таких разяльних полонізмів в письмах Е. Чикаленка дуже багато«. Так само сильно разяль придиніпрянців свіжі позички з польської мови галичан, позички, незнані в мові великоукраїнській.

Так, придиніпрянська мова має не мало ріжних полонізмів і московізмів, що здавна зайшли до неї й органічно зрослися з мовою народньою; за чужі їх уже не відчувають, вони загально прийняті й давно набули собі всіх прав горожанства. На Придніпрянщині тепер нікого вони не разяль. Чи ж будемо ці слова викидати з нашої мови?

Історичні умовини життя українського народу на сході й заході цілі віки були ріжними, тому й не диво, що мова наша там і там приняла ріжні позички й поріжному до них поставилася. Що одні вважають ще за чуже, те другі вільно приймають уже за своє обсвоене. Витикати ці позички один одному — зовсім даремна й шкідлива трата часу.

Українська мова має багато німецьких позичених слів; значна частина їх прийшла до нас через мову польську. Чи й ці слова (а їх сотні!) будемо гнати? Тим таки шляхом прийшло до нас не мало слів латинських, чеських (напр. влада, власний) і інших, — і їх будемо викидати? Чи маємо викидати всі позички, чи тільки польські й російські? Коли так, то чому?

Здоровий розум та приклад інших висококультурних мов виразно твердять, що здавна засвоєні чужі слова — то органічна, нормальна частина кожної мови, поки життя на місце їх не витворить своїх ліпших.

Крім усього вище поданого, не треба забувати, що мова українська — то ж мова слов'янська, цебто має надзвичайно багато спільніх, або й зовсім однакових слів і виразів із мовами: сербською, болгарською, словінською, словацькою, чеською, а ще більше — з мовами своїх споконвічних сусідів — польською, російською та білоруською. Більшість цієї спільноти — то набуток ще прасловянського часу, коли всі слов'яни говорили майже одною мовою. Хочу цим сказати, що наша боротьба з полонізмами та московізмами, хоч і закрашена глибокими історичними причинами, завжди мусить бути розумною, на свідченнях історії опертою, щоби ми тут не надували здорового почуття й не доводили справи до смішного, і щоби часом із водою не вихлюпнути з ночов і дитини. Цебто: рішуче викидаючи з своєї мови нові, духові нашої мови противні й непотрібні нам полонізми й московізми, треба бути дуже обережним і добре поміркованим із тими позичками, що вже віками обсвоїлися в нашій мові і не мають у нас своїх добрих рівнозначних виразів, або з тими словами, що є з глибокої давнини однакові в нас із відповідними словами польськими чи російськими, бо це в більшості наші архаїзми, але в жадному разі не варваризми.

Проф. Іван Огієнко.

Походження українських слів.

4. Ще раз про „заміж“.

Року 1918-го в »Ізв. Отд. русск. яз. и слов. Росс. Акад. Наук«, т. XXIII кн. 1 ст. 161-168, видрукував був я замітку, в якій намагався довести, що і в укр. заміж походить не з у, як у нас звичайно твердять, але з о (докладніше — з ѿ), згідно з тим відомим законом української мови, що всяке о в закритім складі міняється на і. На доказ своєї — признаюся, досить смілої, — гіпотези я міг тоді

подати, крім відсутності зрозумілої фізіологічної причини зміни у на і в цьому слові, румунське то є, що взяте — як давно вже зазначив Вухап (Fünfter Jahressbericht des Inst. für Rumänische Sprache 322) — з українського діалектичного можик, що є не що інше, як зменшена форма від *можъ.

Тепер, по 15-ти роках від часу, коли з'явилася в світ моя статейка, можу я,

несподівано для самого себе, подати підтвердження свого пояснення. О. Б. Курило, що дала українській філології цілу низку близких дослідів, року 1928-го видала в Києві дуже цінні «Матеріали до української діялектології та фольклористики», де на ст. 87 подана, між іншим, і форма замож, записана в Білоцерківськім повіті. Для зміни у в о в цім слові не було жадної фізіологічної підстави, тому маємо повне право признати за матір для форми заміж власне цю форму, а не форму замуж. Такий висновок можемо зробити тим скоріше, що в церковно-слов'янських памятниках поруч із **вельможъ** (відомим уже в Супрасльськім Рукопису) маємо **и вельможа** (звідки рос. **вельможа**) і більше рідке **вельможъ** (Miklosich LP² 60). Друга частина останнього слова однакова з другою частиною українського **за-мож** звук у звук.

Якщо наш здогад про вивід українського заміж правдивий, то він може остаточно вже вияснити історію слова **муж**, докладніше **тоžь**, бо від нього в усікім разі неможливо відділювати вище поданого можь. Через цю останню форму можна б думати, що звичайне зближення **можъ** з нім. Mapp та д.-інд. **tānuš** невірне, а що справді і можь і **можъ**, що відріжняється від нього тільки носовим інфіксом, повстали від корня ***тožь** — **»мочь«** (р. могу і ін.). У такім розумінні **тоžь** (**тоžь**) визначало б не «думаючу істоту», як вище вказані німецьке й давньо-індійське слова, а «істоту, сильну сексуально», «чоловік-самець». До такого висновку я й прийшов у своїй вище згаданій статті.

Тепер же я бачу, що обидва слововіводи можна легко примирити. Нема сумніву,

що й слов'яне за часів своєї спільноти вживали слова ***топъ**, що зовсім однакове з нім. Mann і д.-інд. **tānuš**. Поки відчувався лінгвістичним чуттям звязок цього слова з коренем **тeп-** «мислити», слово це жило повним життям. Але звязок поміж обома коренями поволі став губитися в народчій свідомості. Ця обставина мусіла неминуче зблизити слово ***топъ** з його синонімом **тоžь**, а це й довело з бігом часу до контамінації обох слів, наслідком чого й повстало третє слово **тоžь**. Схрещення з ***топъ** уникло **тоžь** лише в тих випадках, коли воно входило до складу зложених слів, напр. імен **вельможъ** і **вельможа**, або коли воно, наїв скамяніле, було за проклітикою. Цей останній випадок ми й маємо в праслов'янськім **за-тоžь**, звідки й повстало українське діялектичне **замож** > літературне **заміж**.

Москва. Проф. Д-р Г. Ільїнський.

Примітка. У листі своїм Проф. Г. Ільїнський пише мені: «Вероятно, Вы не согласитесь с моим объяснением заміж, в таком случае было бы очень интересно прочитать на страницах »Р. М.<« и Ваши мысли о происхождении данного слова». Що заміж повстало з форми **замож**, з цим не можна не погодитись, про що я зазначав у своїй праці: »Курсъ украинскаго языка« Київ 1919 р. ст. 66, подаючи форми: замож-зам ж; зазначав я про це і в своїм Стилістичнім словнику, Львів, 1924 р. ст. 140, подаючи літературну форму **заміж**, а також і народні: замуж і замож. Форма **замож** (при замужні) панує й на Радомишльщині, де я чув її завжди Справа тільки в тім, що, здається, не одне заміж такого походження; в українській мові маємо з давнього джерела форми: дуброва, дубрівка, діброва; **ислань-исленъ** - яблоня - яблуня - яблінка; **ислакъ** яблоко-яблуко; **паресъкъ-паробокъ-парубокъ-парібокъ**; **мачехъ-мачоха-мачуха**, **скора**, **скочъ** — шкура-шкіра. Цебто, маємо низку слів, що в них в'домі **o-u-i** чи **u-o-i**, а тому само собою напрошується питання, чи й **заміж** не повстало так само? I. Огієнко.

Знахідний відмінок мужеського роду в формі РОДОВОГО.

Нарис із історичної складні української мови.
(Докінчення).

V.

Західно-українська жива народня мова також знає заміну західного формою родового в неживих речівниках мужеського роду. Ось трохи прикладів з »Етнограф.

Збірника«, усе з Галичини: Виняв ножа I 19, Пішов під граба VI 172, Пішов під дуба VI 172, Виймає остатнього сухара XII 84, Іден другому подав каміння, Рубати бодака XIII 5, Став під дуба XV 2.

Пустив тумана XV 215, Доганяй вітра в полі XVI 228, Рубай дуба XVII 15 і сила т. п.

Ось »П'єсни Галицької и Угорской Руси« Я. Головацького 1878 р.: Сороківця міню I 113, Білій каменець на верха сплине II 55, Взяла на мене прута 148, Нам колача дайте 149, Очі мої за таляра, а брови за лева 216, Ляшок виняв пістоля 485, Казав крука бити в слупа 502, Та стань собі під явора 520, Сіла собі на явора 521, Дайте нам околота 696, Зіла би ти вітра III 331, Де такого вінця взяло IV 223, Вам даме дуката 426 і сила т. п.

Польська жива народня мова знає заміну західного формою родового, але мова літературна, як і російська, звичайно оминає її (хоч знає: *Dał mu talara, Zapalił papierosa, Wydałem rubla* і т. п.). Ось тому почасти й підо впливом школи, в Галичині й преса, й письменники частіше вживають відмінка західного, а не родового. Напр.: Добув револьвер (»Гром. В.« 1922. ч. 55), Розліпло наказ (там само). В. Бирчак, »Василько Ростиславич«: Подали дручок II. 195. Юра Шкрумеляк, »Огні з полонини«: Черкаючи скоро сірник і за свічуючи каганець 9, Семен черкнув сірник 179. 181, Тримав хрест 196, Засвітив каганець 14, Згасити каганець 15, Дочитав лист 14 і т. п. М. Капій, »Країна бл. орх.«: Справте рукопис 12, Зняв з вішалки капелюх 12 і т. п.

Але заміна західного формою родового, як жива, пробивається проте й у писаннях придністрянських письменників. Так, у Федьковича, »Повісті« 1876 р.: Виймив мені сороківця 16. А Чайківський, »Віддячився« 1922 р.: Запорожець добув ножа і розтяв пута 9; »За сестрою« 4 вид.: Здійміть з мене мотуза 69. Б. Лепкий »Мотря«: Оркестр гукнув грімкого марша 13, Приспав лицарського духа 58, Супротивникам такого прочухана задали 140, Жіночка люба дере за чуба 155, Жінка поти люба, поки не візьме за чуба 170, Козака і гопака не обіцялися танцювати 233, Польонеса можемо перейтися по салі 233, Музика заграла польонеса 233, Так шляхта польонеса танцює 233, Сотник польонеса йшов 234, Чи можна починати козака 235, Музики вдарили козака 235, Волікла трупа до ями 310, Буря і дуба

ламає 351. Іван Филипчак, »За вчительським хлібом« 1932 р., Самбір: Танцювала вальса 24, Всунути хабара 32, Перетанцювала вальса 38, Напишеш йому листа 46, Музика урвала вальса 99, Перетанцює вальса 113, Пише їй листа 113, Написав довгого листа 116, Засвітив сірника 180, Кожний дере носа 233 (Докінчили вальс 25. Треба: вальса). Ю. Шкрумеляк, »Огні з полонини«: Крикнув комендант, здіймаючи гвера 80. »Новий Час« 1932 р. ч. 262 ст. 5: Князь помістив отвертого листа, 283: Доручив листа, Листа цього доручив, Вручив листа, Сказав про листа, Дістали листа, Показали листа, Носив листа, Одержали листа, ч. 278: Хотів доручити листа, ч. 289 ст. 3: Старий взяв папіроса. »Нова Хата« 1933 р. ч. 1 ст. 13: Чи одержали нашого листа. »Діло« Ч. 29 ц. р. М. Р.: Схоплювати духа чужої мови. »Нове Життя« ч. 1 ст. 4: А як дуба розпилю. »Самостійна Думка« ч. 1 ц. р. ст. 32: Мусимо привитати цього журналу. Лист адвоката д-ра із Рогатина: Пришліть чека.

Як бачимо, західно-українська жива й літературна мова таки добре знають описуваний процес. Але письменники сильно оминають форму родового, впадаючи в протилежну крайність. Так, Б. Лепкий в »Мотрі« пише: Добув лист 331, Добув ящик 321, Написав лист 355, де форма родового була б відповіднішою духові нашої мови; а в реченні: »Хоче віз рушити з місця« 112 через це маємо неясність. Забувши ж про »граматику« і віддавшись живій мові, пише Б. Лепкий в листі: »Вашого листа одержав«.

VI.

Процес заступлення західного відмінка формою родового ще далекий від остаточного закінчення в нашій мові. В живій українській мові боротьба цих форм ясно помітна, при чому, як зазначав уже явище, по східно-українських говорах виразно перемагає форма родового, чого не бачимо в говорах західно-українських. Це звичайне явище в житті нашої мови: займаючи величезні простори, мова не однаково витворює навіть свої головні ознаки, — в одних говорах вони вже застарілися, а в других ще в процесі тво-

рення, напр. навіть процес зміни *o*, *e* на *i* (нпр. народ-нарід, вольний-вільний і т. п.). Боротьбі форм відмінків західного й родового неживих речівників мужеського роду дуже допомагає, як говорилося про це на початку цієї статті, і загальне стремління мови — розріжняти граматичні форми та покінчений цей же самий процес у речівниках живих (животних). Цебто, маємо багато даних на те, що форма родового пошириється в цій боротьбі і в багатьох випадках замінить форму відмінка західного в реально існуючих предметах.

Але, поки що, боротьба йде невпинно і навіть у мові живій народній часто маємо й давню форму західного, а не нову родового. Ось трохи на це прикладів із «Труды этнографическо-статистической экспедиции» П. Чубинського, 1874 р. т. V, пісні (не забуваймо, що тут та чи та форма залежить трохи й від розміру, ритму пісні): Припну фартух дорогий 10, Ой дід бабі на ізраду роздер кожушок іззаду 1134, Достав батіг 1138, А крук, взявши друк, пішов підганяти 1145, Я сухар розмочив 1151, Що везеш? пирожок 1153, Що кум робе? кожух шие 1153, Як ухватить горлиця макогін 1155, Ой купив ій новий серп 1171, Ой кинула новий серп 1171 і т. п., — більшість прикладів із західно-українських говорів (Поділля, Волинь).

Ще приклади з «Приказки» Номиса 1864 р., так само частіше з західно-українських земель: Надівай кожух 458, Кидай сани, бери віз 546, З москалем дружи, а камінь за пазухою держи 819, Жиджид котилик, загубив черевик 889, Хоч і надів жупан, все не цурайся свитки 1274, Кобила, що віз побила 2511, Хоч йому кіл на голові теші 2639, Мудрий чоловік не дастесь за ніс водити 3075, Роззяпив двері, як теша рот 3160 і т. п.

Боротьбу форм виразно бачимо на тих прикладах, що часом знають обидві формі поруч себе. Напр. у Чубинського т. V: Пішла Гандзя в поле жати та забула серпа взяти, серп взяла, хліб забула 1143; Молодиці підпоїли і жупана підкроїли 1119, із рукоп. збірн. Куліша, а це ж саме з Волині: Мене дівки підпоїли, жупан мені підкроїли 1181. У «Приказках» Номиса подвійних форм повно, напр.: Прикуси

язика 1126 — Іж борщ з грибами, держи язик за зубами 1109, Прибери пня, то й пень гарний 11173 — Убери пень, буде подобень 11171 і т. п.

Уживання обидвох форм не рідко бачимо і в наших письменників, яко доказ живої сильної боротьби цих форм.

P. S. До розділу IV можу подати ще декільки цікавих прикладів. Академічний «Рос.-укр. Словник» 1928 р. подає, яко норму для літературної мови: Одержати листа III 346, Лагодити, ладити воза 424, Чи ти скоро долагодиш воза 424, «Радянський Книгар» ч. 32-33, 1932 р.: Книгоспілка одержала диплома 4, Залишено цикла книготоргівлі 6, Склала договора 17, Скласти договора 31, Розіслано листа 31, Мали кіоска 32, Ліквідували кіоска 32, Проробив пляна 34, Пляна виконує 35 і т. п. Як бачимо, «книгар» вживає народні форми родового замість західного зовсім вільно.

У цій своїй статті мав я на увазі тільки ствердити, що процес застулення західного формою родового в нашій мові дійсно надзвичайно частий і сильний, і що він справді глибоко пошириється й захопив великі простори в нашій мові. Що саме викликало цей процес і який був його ступневий розвиток, цікавило мене менше, бо все це належить більше до гіпотез, а їх подано вже й без того не мало про це явище.

Подам тепер загальні висновки зо всього вище сказаного:

1. Заміна відмінка західного (4-го) формою родового (2-го) в неживих реально існуючих речівниках мужеського роду — це процес ще передісторичний, відомий усім слов'янським мовам.

2. Із усіх слов'янських мов українська знає цей процес найбільше.

3. Йдучи за своєю живою народньою мовою, наддніпрянські письменники частіше вживають форми родового, і тільки часом, головно під впливом російської літературної мови, оминають її.

4. Письменники наддністрянські, як і жива західно-українська мова, знають процес заміни західного формою родового в менших розмірах.

5. Заміна західного формою родового — це оригінальна споконвічна ознака нашої мови, а тому конечно оминати її не слід.

Важка проблема.

Відношення мови літературної до народньої.

Широкий розмах у розвитку української мови останніми роками, коли український елемент здобуває щораз нові ділянки людського життя й знання, поставив нас вічна-віч із важним питанням: яка повинна бути літературна українська мова й яким шляхом іти їй у дальншому розвитку. Літературна українська мова опинилася відразу на великих розхідних дорогах і не легко їй визнатися в тій плутанині стежок і стежечок. Теоретично основою її повинна все полішитись народня мова, але практично народня мова — поняття доволі пливке, вона не вистачає для всіх потреб розвиненого життя, а до того літературна мова (мова письменників) бореться також за свої права. Так вийшов важкий і затяжний конфлікт між літературною й народньою мовою, конфлікт, що передусім галичан доводить іноді до справжньої розпуки. На щастя справа по-малу починає розяснятись. До її розвязки ще далеко, дуже далеко, але шляхи тієї розвязки вже намічується. Появився цілий ряд прецікавих праць про літературну мову в Україні (Булаховський, Веселовська, Ганцов, Гладкий, Горецький, Грунський, Ізюмов, Йогансен, Кримський, Курило, Наконечний, Німчинов, Огієнко, Осипів, Плевако, Синявський, Сімович, С. Смаль-Стоцький, Смеречинський, Суліма, Тимченко, Шаля й ін.), а з тих праць виходить ясно, що українська літературна мова повинна йти за народньою мовою передусім у відміні слів і в синтаксі. Щодо словотворення, то й воно в своїй основі повинно бути народне, але лексика мусить уже, розуміється, вийти поза народну мову. Все те видалось би дуже просте й зрозуміле, — однак тільки теоретично. Практично ця справа дає де-куди такі поважні труднощі, що не подивуємося, коли найповажніші дослідники не можуть тут дійти до якоїсь одної гадки. І тому такі питання треба постійно обговорювати, пробуючи їх вирішити шляхом докладного й строго наукового досліду. Для такого досліду потрібний передусім багатий фактичний матеріал; його маємо поки що небагато й тому від призбирання

такого матеріалу треба зачинати дальшу працю на тому полі.

Що може дати добре призбираний матеріял — це показує недавно видана книжка: «Сергій Смеречинський: Нариси з української синтакси у звязку з фразеологією та стилістикою. Київ, 1932» (283 стор., 8°). Це, без сумніву, одна з найкращих праць на полі української синтакси, і тільки жаль, що нечисленні її примірники на землях Зах. України не дають змоги познайомитися з нею ширшому загалові. Автор використав пребагату літературу предмету й зібрав справді показне число прикладів із мови: народньої, сучасної (XIX і XX ст.) літературної, а для порівняння й дещо з староукраїнської книжності. До того він добре познайомлений із усіма слов'янськими мовами й усюди порівнює з ними українські мовні явища. Також нераз притягає він порівняння й з іншими європейськими мовами (класичними, французькою, німецькою, англійською). Усе те висвітлює дуже пластично українську синтаксу. Та найважніше характеризує автора глибоке й справді тонке розуміння й правильне почуття української складні й стилю, а йдучи за добрым прикладом Потебні й ін., він сягає іноді й до коротких філософічних міркувань на мовні теми. В цілому ряді доказів обговорює він фальшиве ставлення передусім школи до важких синтактичних питань і показує — здається, перший раз у такій повноті — те, що було досі звичайно тільки фразою, чи скоріше передчуттям без спромоги доказу: величну красу української мови в її образовому вислові й просто неймовірному відтінюванні ріжних родів чинності (а тих прикмет не знаходимо в такій мірі в ніякій іншій слов'янській мові). Словом, Смеречинський дав працю, що її ждали ми довго, хоч він нераз пильно використовує праці своїх попередників: Тимченка, Огієнка й ін.

Ось зміст 29 розділів цієї цінної книжки: I. Безпідметові речення з неособовими дієслівними формами минулого часу на »-но«, »-то« та інші особливості в українській мові. II. Безпідметові конструкції, що в них діє ніби щось »таємне«, неві-

доме, якась сила. III. Конструкції з присудком на -ся (-ться, -лося), — але не пасивним, — та іхні особливості в українській мові. IV. Особливості в згоді дієслова-присудка (коли він ув однині, а коли в множині) з підметом. V. Особливості та стилістична вага ніякого роду. VI. Часові конструкції та іхні особливості в українській мові. VII. Прийменники (деякі). VIII. За невластивість українській народній мові родового присвійного та які конструкції знає вона на його місці. IX. За невластивість українській народній мові т. зв. присудкового орудного і за велику поширеність натомість присудкового назовного, західного, давального та всіляких прийменників, ба й інших конструкцій. X. »Которий (котрий)«, »який«, »що«. Іхні функції та стилістична вага. XI. Особливості числівників та числівникових конструкцій. XII. Як віддає українська мова минулий час моментальний (форми кол. »аориста« та іхня стилістична вага). XIII. Форми минулого часу дієслів доконаних із значенням майбутнього та іхня стилістична вага. XIV. Як українська народня мова комбінує в істор. оповіді ріжні часи (тепер., минул., майб.) та до якого стилістичного ефекту цим доходить. XV. Чи все одно сказати: 1) Я буду мандрувати і 2) Я мандруватиму (майбутній час з »-му« і майбутній час з »буду«). Спроба зясувати іхню природу, іхнє значення та відтінки. XVI. У яких конструкціях та як уживає українська мова дійменника. XVII. Способи передавати непряму мову та іхня стилістична вага. XVIII. Конструкції з віддієслівними іменниками замість відповідних особових форм дієслівних (присудків). Іхня стилістична вага. XIX. Іменники якісні замість відповідних конструкцій з прикметниками та прислівниками. XX. Конструкції з прикметниками в функції присудковій та іхня стилістична вага. XXI. Віддієслівні іменники та іхні особливості в українській мові. XXII. Деякі прислівники українські та іхня стилістична вага. XXIII. Які конструкції знає українська народня мова замість невластивих ій у функції відносних сполучників займен. »которий« (»котрий«) та »який«. XXIV. Коли та як уживають сполучників »і«, »та«, »та й« (ріжниця

між ними). XXV. Так-як, як-так, як-як, так-так, і-і, хоч-хоч, що-що, чи-чи. XXVI. Коли та як уживають сполучників »аби« та »щоб« (стилістичні відтінки іхні). XXVII. Заперечні конструкції та іхня стилістична вага. XXVIII. Безсполучників (асиндетон) конструкції в українській мові та іхня стилістична вага. XXIX. Паратактичні (сурядні) конструкції в українській мові та іхня велика вага стилістична. Ці розділи обіймають 138 синтаксичних питань.

Я певний, що не один, вихований на шкільній або книжковій мові, не схоче згодитися з гадками Смеречинського, — вони часто перевертають просто те, до чого привик український »книжник«. Але що цей »книжник« має за собою, які докази — окрім звички? А Смеречинський дає йому всюди численні докази з живої народньої мови й показує наглядно, що його »властиві типи« не видумані, або побудовані під чужими впливами, а зачерпані з життя й із справжнього духа української мови. Бо Смеречинський схиляється всюди виразно на бік народньої живої мови та ставить її критеріем для створення »властивих типів«. Так різко й рішуче вирішує він питання відношення літературної мови до народньої й справу конфлікту між ними, ідучи тут за більшістю найкращих знавців української мови (граматиків і класиків-письменників), або прокладаючи сміло шляхи й самому.

Основна думка Смеречинського безумовно вірна, і то єдино вірна — з тим шкода й сперечатись. Але питання, чи практично можна ті гадки все перевести в літературній мові, що має часто інші вимоги, ніж народня. Не кажу, щоб ті гадки зовсім годі було застосувати в літературній мові, навпаки — вони всі можуть там знайти своє місце, тільки питання: чи всі вони будуть там відповідні й чи вони не спричинять деяких труднощів у розумінні й вислові. І ось тут торкаємося меж впливу народньої стилістики на літературну.

Для вирішення таких питань треба передусім, як згадано, великої сили фактичного матеріялу й тому думаю, що шановна Редакція »Рідної Мови« дасть місце для такого систематично зібраного матеріялу, адже ж питання надто важне й трудне!

Львів. Д-р Ярослав Гординський.

Орудний однини жіночих іменників в українських говорах.

(Докінчення).

II.

Закінчення *-ом*: гором, руком з'явилось під впливом іменників чоловіч. і середн. роду: боком, літом. Поширилося найбільш — як кажуть записи Верхратського — у західній частині лемківської говірки, де *-ою*, *-оу* уже дуже рідко по-дibуються, пр. у селах Біньчарова, Нова Весь, Ростока в Новосандецькому пов. та Орябині на Спищіні (коломазю).¹ У говорі т. зв. Замішанців (Короснянський пов.) виступає вже тільки *-ом*; у східній Лемківщині переважає *-оу*, хоч у декотрих селах (Туринське, Тиханя) тільки *-ом*, в інших мішаються *-оу* і *-ом*; в говорі долівській *-ом* тільки в двох селах Дунковичка і Негрибка в Перемишліні, у говорі Батюків с. Вишенка Мала, Гродецького пов. і Камінка Мала в Жовківщині; у тих селах *-ом* поряд з *-оу*; Огоновський згадує ще про Белз, Бірки Великі і Дичків Скалатського пов. Дальше користаю з матеріалу, що я зібраав у часі вакації 1932 р., Копичинеччина с. Мшанець: косом, косярком, діуком, але молодицеу, динеу; те ж саме у Теребовельщині в селах: Іванівка, Деренівка, Перемилів. У с. Колиндянах біля Чорткова в декотро з старших осіб запримітив я *-ом*, у 4-літнього синка Івана Шемлея: яком руком; випадки ті рідкі, однако свідчать про зростання й поширення форм іменників чол. роду. Такі ж самі відокремлені приклади наводить Ст. Смаль-Стоцький (оп. cit.) за «Трудами» II 514, як от з мо-

литвом з м. Боришполя на Переяславщині, перепелком (Tr. V 929) з пісні без подання місцевости. Курило (оп. cit.) подає і *-йом*: рукойом із західн. Поділля.

У Огоновського стрічаємо ще закінчення *-ем*: душем; про нього згадує теж і Михальчук (Tr. VII 511): рукем (може помилково зам. руком), душем з лемківської говірки; та навряд чи такі форми й існують. Лемківщина не знає їх; можливі вони хіба в пинсько-волинських говорах, де могли повстati під впливом отаких тамошніх форм, як шовкем, чоловікем (Михальчук, оп. cit. 475).

Ріжні також були погляди про походження закінч. *-ом*. Міклошіч (Vergl. Gram. I² 434) виводив *-ом* просто з давнєслов. *o* через *-у*, а *-оу* з *-ом*; таке вияснення прийняв і Огоновський (Stud. 124), що вважав *-ом* явищем архаїчним, та новіші дослідники вияснюють це впливом, як уже згадано, іменників чол. та сер. роду (нпр. Ст. Смаль-Стоцький ще 1885 р. у цитованому вже Archiv-i).

Коли в мові сербській *-ом* сягає XIII ст., у словінській, як доводить Рамовш, було воно старше за *-оу*, у словацькій датується з XVII ст. (Полівка допускає можливість його загального вживання на ті часи), то на українському ґрунті треба це вважати явищем найновішим, ось із яких міркувань:

1) *-ом* ніде не засвідчене в історичних памятках;

2) у тих говорах, де *-оу*, *-еу* уже майже зникає (західня Лемківщина, Замішанці), приирають *-ом* іменники і твердої відмінні і мякої: руком, душом, паліцьом, молодицьом, кирвіом, бритвіом;

3) в інших вичислених говорах *-ом* приирають тільки ім. твердої відмінні (Мшанець: косом, але динеу), що в порівнянні з говіркою лемк. і замішанецькою вказує на новіший у них процес;

4) запримічується *-ом* таки на наших очах там, де досі його не було (Колиндяни у дітей: яком руком).

¹ У праці Д-ра Ф. Колесси: «Народні пісні з Галицької Лемківщини» («Етногр. Збірник» т. 39-40) 1929 р. знаходимо багатенько форм *I¹* на *-ом*; подаю звідсії трохи прикладів: с. Маластів: за нашом хижом ч. 161, под мойом шопком 194, під гором 338, за гором 361; с. Пантна: з тобом 165, ньом 207а, за зеленом травом 266; Усте Руське: за нашом хатом 179; Ганчова: таком панном 226, за гороньком 240 б, під гором 249, за стодолочком 358а, березином 358; Брунари Вижні: за водом 251а; Волтошова: ногом 282; Андріївка: под меджом 288; Висова: старом, дівочком 349; Дошно: над водом 358б і багато т. п.

Зводячи все сказане, приходиться ствердити, що звязувати генетично українське *-оу*, *-ом* з подібними в інших слов. мовах не має належного уґрунтування.

При кінці запитання до шановних читачів: у котрих іще околицях є отакі форми, як »руком« і чи тільки такі, чи може й такі, як »господиньом, баньом«?

Львів. М-р Йосип Шемлєй.

Віддіеслівні прикметники на *-льний*.

У нашій сучасній письменницькій мові, головно в наукових творах, часто можна зустрінути новоутворені прикметники на *-льний*. Однаке наші наукові робітники та письменники вживають цих прикметників не все правильно, тому що досі цього питання не зясували, як слід, наші мовознавці.

Проф. Ст. Смаль-Стоцький не відмежовує, ані не вяснює прикметників із наростками *-ний* і *-льний*, наводить тільки приклади: платний, незабутний, непохитний, доступний, відповідальний,ogrівальний (»Граматика української мови«, Львів, 1928 р. ст. 39).

Так само й проф. В. Сімович не дає докладного пояснення, не зважаючи на те, що якраз новоутвореним мовним явищам треба б присвятити належну увагу: »На прикмети, в яких міститься значіння діяча, вказують у нашій мові передусім такі наростики: *-чий*, *-ичий*, *-альний*, напр.: виборчий, споживчий, законодавчий, виховничий, кермівничий, робітничий, діяльний, викональний« (Грам. укр. мови, 2-е вид., 186).

Проф. Є. Тимченко взагалі не має в своїй граматиці прикметників із суфіксом *-льний*. Автор приняв тільки прикметниковий суфікс *-ний* »від часівникових пнів з відтінком пасивності«, напр., засівне збіжжа (§ 127, 2).

Зовсім загально зазначив і проф. О. Синявський (»Порадник укр. мови«, § 73), що »сам наросток *-аль* — чужий; уживається в чужих словах: ідеальний, реальній, але ж під впливом таких слів у книжній мові повторювалися слова з тим наростком у сполучі з українськими пнями: діяльний, порівняльний, відповідальний«.

П. Горецький і І. Шаля та інші автори новіших граматичних підручників української мови не звернули зовсім ніякої

уваги на це питання, і справа позостається не вирішена та складна¹.

Правильне зясування прикметників із наростками на *-льний* і *-ний* знаходимо тільки почасти в »Російсько-українськім Словнику« Української Академії Наук. І так, напр., у II т., 219 ст. читаємо: исчислимый — по укр. обчислений, зчислённый (отже в пасивному, недіяльному значенні, цебто — що його можна обчислити, зчислити); исчислительный — лічильний, обчислювальний (цебто в активному, діяльному розумінні: той, що лічить, обчислює). На жаль, послідовності нема і в Академічному Словнику. В I т., 108 ст., нема того ясного відмежування: »Воспитательный — виховний, виховальный, (редко) виховавчий. Воспитательно-исправительное заведение — виховно-поправний заклад, будинок для виховання та поправки. Але ж »виховний« і »виховальный« — це не синоніми: Виховний хлопець — такий, що його ще можна виховати, а виховальний заклад — установа, що виховує (хлопців).

Інші приклади: »Жвачное животное — жуйна тварина, ремигавець, жувач, віджувач« (278 ст.), а на 279 ст. знаходимо: »Жевательный — жувальний, жувний, жвачный — жуйний, ремигальний«. Чисте баламутство! Наведені синоніми не одновартні, тому треба іх ясно відмежувати щодо значіння: Пережувач — жувальний (ремигальний) ссавець, але: жуйна паша, цебто паша, що її віл може добре пережувати. Дійна корова — корова, що її доять, але доїльна машина — м., що доить. Навчальне приладдя

¹ Ці питання для чеської мови, почасти й для інших слов'янських мов, добре вяснюю Проф. Бернського унів. Д-р Б. Гавранек у цінній своїй статті: *Příspěvek k tvoření slov ve spisovných jazycech slovanských. Adjektiva s významem latin-ských adjektív na -bilis*, »Slatiae« 1929 р. т. VII кн. 4 ст. 767-784.

(«Шлях Освіти», 1930, 1-2, 151 ст.) — активне значіння, однаке неправильно вживають подекуди в Вел. Україні вислову: навчальний рік (Залужний: Методи вивчення, Харків, 1926, 52), бо рік не навчає; треба сказати: шкільний рік (Іван.-Шумл., II, 220).¹ Не: мешканський дім (Партицький, Желехівський, Кміцикевич і «Рос.-укр. Сл.» У. А. Н.), але: мешканевий, комірний, чиншовий дім, бо не дім мешкає, але в ньому мешкають.

На цьому та й інших прикладах бачимо, що не від усіх дієслівних пнів можна творити прикметники з наростком -льний. Згідно з дуком української мови можна творити того роду прикметники тільки з деяких переходних дієслів: давальний, навчальний, обеднальний, поєднальний, діяльний, наслідувальний, дробильний, благальний, пояснювальний, бажальний,

¹ Академічний «Рос.-укр. словник» 1926 р. т. I ст. 216 рос. «учебный год» перекладає: шкільний рік, навчальний рік.

проклинальний і б. і., але тільки в активному значенні.

Для зазначення пасивного стану вживаємо прикметників із наростком -ний: невтриманий сміх (Васильченко, Твори, 1928, I, 45), невимовний сором (там же, 55 ст.), невичерпне джерело («Рідна Мова» I, 1, 14), цебто таке джерело, що з нього не можна вичерпати всієї води, невблаганий — що його вблагати не можна і т. п.

Проф. В. К. Подільський.

Примітка. Поплутання й наближення закінчень -альний та -ний — це явище дуже давнє. Так, уже в Литовській Метриці 1497 р., том 191 в., на ст. 593 знайшов я: «Она была вѣнчальная жона. Она брата его Андрушка невѣнчальная была жона». Але це форма невідповідна, бо в тій самій Метриці т. 195 ст. 67 читаю: «Была матка ваша вѣнчанная жона, Была невѣнчанная жона», цебто так само, як і тепер кажемо. Словник В. Грінченка подає: «Вінчальний батько, вінчальна матка — посажений отець, посаженная мать», те саме подає й Академічний «Рос.-укр. словник» III, 388.

I. O.-ко.

Дещо про переклади на українську мову.

З приводу одного «зразкового» перекладу.

В місяці лютому ц. р. почало »Діло«, по довшій перерві, друкувати на своїх сторінках новий повістевий додаток, цим разом переклад М. Рудницького повісті визначної англійської письменниці Емілії Бронте. Явище це дуже відрядне, що щоденник, донедавна найбільше читаний у галицькій Україні, який до того ще й піклувався про чистоту української мови, звертаючи у своїм »Кутку« пильну увагу на всякі мовні »прогріхи« — бажає познайомити своїх читачів у зразковім перекладі з кращими творами всесвітньої літератури. Та вже після перечитання першої сторінки цього перекладу, з доволі немудро перекладеним заголовком »Буреверхи« (англ. *Wuthering Heights* — гомінкі, вітряні верхи), находять на хоч би й не дуже вибагливого читача деякі сумніви, щодо справжньої вартості цього придбання для української перекладної літератури. Цими сумнівами ми й бажали б у »Рідній Мові« поділитися з українським громадянством.

Щоб якийсь переклад можна було на-

звати цінним вкладом у рідну літературу, повинен він відповідати двом вимогам. Із них перша — це мусить бути переклад одного з найкращих творів усесвітнього письменства; друга, важлива: сам переклад мусить бути вірний, тобто вірно віддавати думки первотвору й ні в чому не суперечити духові рідної мови. Першу з цих двох вимог тут словно: авторка займає поважне місце в англійській літературі, а про твір її, перекладений у повістевім додатку »Діла«, слушно каже сам перекладач, що це »архітвір світової літератури, перекладений на ріжні мови« (ст. 3). Тим більше жаль, що другій із згаданих вимог цей переклад зовсім не відповідає: він аж надто часто не віддає вірно думок первотвору, а крім того стрічаємо в ньому й чимало прогріхів проти чистоти української мови, — так і чується, що роблено його »на коліні«. Прикро вражає читача недбала та нелогічна будова чи сполучка речень або й зовсім неукраїнська складня, з чого часто виходить неясний сенс або й мимовільні комізми. Прикладів

можна б подати багацько; ось декілька з них: »Хвилину задумалась з руками на подолку, хмара пройшла по її обличчі і сказала«. Або: »Вона кинулась на цю цьому бовванові, не знаючи, що на світі в краї (тобто боввани?). Виходить і неясно й смішно (в англійськім оригіналі: »better individuals«, »краї люде«). Або: »Я поцікавився (може »зацікавився«?). людиною, непомірно більше стриманою від моєї вдачі« (ст. 7, хіба ж може бути якийсь чоловік більше стриманий не від якогось іншого чоловіка, а від його вдачі?). Часто подибуємо в перекладі скороочування речень, що виходить на шкоду змісту й логіки. Прим.: »Він розложився у фотелі, сопів зі сміхом і сказав«. А вже таки чудернацькі отакі слова: »північний хлібороб« (замість »хлібороб із північної Англії«), »підплечасті штані« (замість »штані по коліна«), »з голеними« (13) замість »голими« раменами, »цимбрована частина подвіря« (замість: »вимощена« — див »Словаръ« Грінченка т. IV 429. 440 під »цимбриння = колодезный сруб«, Словар Желехівського т. II під »цимбріна = Brunneninfassung«; також у народній поезії читаємо про »цимбронану керницю«) і багато, багато подібних.

Автор думає, ніби збагачує українську мову, коли вводить денебудь випорпані слова, як лицівки (замість: щоки, лиця), кипятити (русиця!), пуделко (замість: скринька, коробка), ватран (замість: ватра, огнище), перерізати (русиця в значенні: вирізати).

А що сказати про таку сполучу речень, тяжку й дуже негарну в нашій мові — надто дослівний переклад із англійського оригіналу: »Та коли я встав від обіду (для пояснення: я обідаю між 12-ою і 1-ою год., бо моя господиня, поважна дама, яку я мусів узяти разом із рештою інвентаря в хаті, не могла чи не хотіла зрозуміти моого прохання, що я хочу обідати в год. 5-ій) і коли ввійшовверх ліниво по сходах, я побачив, як служниця навколошки(!) на землі, зі щітками й ведром з водою, счиняла пекольний дим, коли гасила полум'я (може »полумя«?) водою« (ст. 14).

Часто трапляються в цьому перекладі й незрозуміння англійського оригіналу. От хоч би зараз на початку, ст. 8.: »Осип

був старший, ні, таки добре старий, хоча кремезний і бодрий (може »бадьюрий«?). »Дай Боже..« пресбурмотів він до себе невдоволений, коли брав від мене коня. А глянув на мене такий скривлений, що мабуть треба було йому аж божої помочі, щоби стравити свій обід і то так, якби його побожне зітхання не мало ніякого відношення до мого несподіваного приїзду«. Хто це зрозуміє? Тимчасом воно повинно бути ось як (перекладаю з видання Everymans Library, Wuthering Heights, by Emily Brontë): »Осип був підстаркуватий, ні, мабуть таки добре старий, хоч іще кремезний та жилавий. »Господи, змілуйся над нами«, пробурмотів він невдоволено сам про себе, беручи від мене коня. Увесь той час він так якось кисло споглядав на мене, що я подумав із почуттям: »Мабуть треба йому аж божої помочі, щоб він стравив свій обід. Його побожне зітхання хіба не має ніякого відношення до моого несподіваного приходу.«

У другому ж місці перекладач переплутав дві подібні англійські слові: coach — читай ковч — = карета, та couch — читай кавч — = ліжко. А вийшло ось що: »Я сам занадто змучений, щоби почувати цікавість, зачинив двері і обернувся, шукаючи ліжка. Вся обставина (!) складалась із крісла, вішала (!) і великої дубової шафи (!) з шибами (!), що нагадували кариту. Коли я підійшов ближче, побачив, що це була середина оригінального старомодного повозу (!), що мабуть по необхідності виповнював замість меблів іще одну кімнату« (? ст. 26).

А вірний переклад більш-менш ось такий: »Надто запаморочений (stupefied), щоб дивуватися, я замкнув за собі двері й оглянувся за ліжком. Ціла обстанова складалася з крісла, шафи на речі (clothes-press) та великої дубової скрині (case) з чотирокутними отворами з одного боку, що нагадували вікна карети. Я приблизився до неї й заглянув у середину. Було це доволі незвичайне, старомодне ліжко (couch), вельми хитро придумане на те, щоб кожний член родини мав кімнатку для себе..«

Трапляються в перекладі й вульгарні вислови, ще до того й вжиті зовсім не-

відповідно: вигзити (в значенні »піддурити«), де йде реч про заграбування чужого майна, напудити, погаратати й т. і.

Крім того перекладач химерно та без ніякої причини пропускає слова, речення, ба навіть цілі сторінки з оригіналу. У своїй передмові він, що правда, натякає про причину ріжних скорочень. »Коли зважити — каже він — нинішній смак широкого кола читачів, то жаль бере, що саме таку повість треба скорочувати« (ст. 6). Навіщо таке надто образливе становище супроти публіки, на яку рахує перекладач, коли мабуть простіше буде сказати правду, а власне: Перекладач мусів декуди скорочувати первотвір, бо не все зрозумів відразу, а попрацювати над перекладом із слівниками в руках не хотілося...

І так пропускає він цілий опис сну гостя (стор. первотвору 17-20), дарма, що той сон тут дуже важний. Ситуація ось яка: Гість ночує в чужому домі, високо на хребті узгіря, обвіяному бурхливими вихрами. Мешканці того дому дивно поводяться зо своїми гостями; це якісь непривітні, дикі чудаки. Ту несамовиту атмосферу самого дому підкреслює ще опис сну, що приснився гостеві. Той сон зацікавлює читача й напружує його увагу. Навіть переконання про кепський

смак української публіки не повинно було спонукати перекладача до таких пропусків. Така легкодумна поведінка з текстом оригіналу мусить повернути вістря його критики смаку читачів проти нього самого.

Таких незручно або зовсім хибно перекладених місць можна б навести б зліч...

Наприкінці ще кілька слів про транскрипцію англійських прізвищ та імен. Перекладач міг би або писати їх за оригіналом, не звертаючи уваги на їхню вимову (так роблять поляки й німці, що пишуть латинкою), або подавати по змозі вірно справжню вимову. В жадному разі не можна імен таких, як Zillah, переврещувати на Циплю, бо правильна вимова Зілля (англійська мова не знає в вимові букви ц за малими винятками, як: Tsar), Gnasher на Гнашер, правильно: Нешер, бо в сполучі гн, кн, вр першої букви ніколи не читаємо; але це знає вже й учень на першому ступені науки англійської мови... Hareton у перекладача Гаретон, правильна вимова: Гертен. Earnshaw — Ерншо, а не Ерншов.

Побажати б, щоб бодай у дальшій частині перекладу не стрічалися подібні занадто важливі прогріхи й незрозуміння первотвору.

Проф. Яр. Бережинський.

Лінгвістичні знаки.

Останніми часами в лінгвістиці завжди вживають найріжніших значків для означення фонетичних процесів або для скорочення вислову. Значки ці стали тепер майже інтернаціональними, і без знання їх не можна приступати до читання наукової лінгвістичної праці. Найголовніші з цих знаків такі:

1. Осібні знаки.

* Зірочкою коло слова на його початку вгорі зазначуємо здогадну, припушкану форму, форму тільки теоретичну, що її не маємо в якісь давній памятці; по-польськи: dompiętana forma. Слова всіх передісторичних діб, а саме — праіндевропейської, балтійсько-словянської та прасловянської зазначаємо зірочкою.

> Значок для означення, що з чого походить; коло розтвору ставимо старшу форму чи давнішу, первісну, а коло вугла ставимо форму молодшу, що повстала з першої; значок > читати: »дало«, а < »повстало з« або »походить з«, напр. >о>i « читаємо: »о дало і«, а >i<o« читати: »і повстало з о«. Замість цих значків останнім часом часто вживають у тім самім значенні значків таких: ≡ або ≈, що треба читати: »відповідає« з доданням ще того, що визначають > чи <.

// визначає »поруч«, »обік« чого, дві рівнорядні форми.

: »чергується з«, напр. e:o читай: е чергується з о.

- визначає опущену частину слова, а

саме: а- початкове *a*, -а кінцеве *ā*, -а серединне *a*.

— над буквою зазначає довготу, напр. а читати: довге *a*.

— над буквою зазначає короткість, напр. а читати: коротке *a*.

— над буквою зазначає довготу або короткість, наприклад: а читати: довге або коротке *a*.

— над двома буквами визначає дифтонгічну вимову їх, цебто, що ці два звуки вимовляються за один дифтонг, напр. іе, ő, ă; так само дз, дж визначають один звук.

— під голосними визначає, що це голосний нескладотворчий, цебто не має повної голосної сили, через що й не творить складу, напр. і, ү, ъ, ѿ.

— маленьке кілко під буквою визначає, що це звук складотворчий чи сонант, цебто, що він може творити окремий склад, напр.: г і п т.

. крапка під буквою визначає те саме, що й кілко ., напр.: г ! п т.

— уживається над трома літерами: š = ш, ž = ж, i ē = є; це чеський спосіб зазначення. Часом уживається ġ = дж.

' або ' над буквою визначає її передньо-рядність чи мякість, напр.: k', n̄, s̄, ž i t. п.

при голосній ізліва визначає, що ця голосна мякшить приголосну, за якою стоїть, напр.: 'а — це таке *a*, як в слові *уона*.

— над голосною визначає наголос (акцент).

— над голосним зазначує його лабіялізований (округле положення губ) характер, напр.: ō.

2. Знаки буквенні.

а^e, а^o, е^a — буква справа вгорі визначає, до якого звуку нахиляється основний звук, напр.: а^e — *a* схильне до *e*, або звук, що розпочинається з *a*, а кінчиться малопомітним *e*.

“ по звуку справа визначає його задньорядність або лабіялізованість, напр.: k^u.

по звуку справа визначає його передньорядність чи мякість, напр.: kⁱ, gⁱ, цебто все одно, що kⁱ, gⁱ.

3. Скорочення.

Відмінки зазначуємо великою першою буквою їхньої латинської назви; а саме: N — nominativus назовний, G — genetivus родовий, D — dativus давальний, A — accusativus знахідний, V — vocativus зовний, Ab — ablativus, I — instrumentalis орудний, L — locativus місцевий. Числа зазначаємо цифрою вгорі по відмінку, а саме: ¹ одна, ² двійня, ³ множина. Рід зазначаємо малою першою буквою їхньої латинської назви: m — masculinum — мужеський чи чоловічий рід, f — femininum — жіночий рід і n — neutrum — середній рід. Формула, напр.: N³n визначає: nominativus pluralis neutri, назовний відмінок множини середнього роду. Так само зазначаємо й пні: I¹a — це орудний відмінок одинини *a*-пнів чи основ. Adv — adverbium, прислівник; Pr — praesens, час теперішній; Ft — час будучий, futurum; Impf — приказовий спосіб, imperatīvus; Impf — минулий недоконаний, imperfectum; Ao — аорист, aoristum. Цифра поруч дієслівної форми визначає особу, а цифра коло неї вгорі — число, напр.: Pr²³ визначає другу особу множини часу теперішнього.

4. Окремі букви.

ә або шва — визначає голосний неясної артикуляції; його зазначають переверненою буквою е, а також грецькою альфою: α.

т — будь яка приголосна, напр.: tort.

ћ — сербська буква для звука ч.

ђ — сербська буква для звука дж.

у — грецькою гамою зазначається задньоязикова дзвінка протяжна приголосна, подібна до українського г, лат. ѩ для відріження від вибухового г.

Граматика малої Лесі. Сторінка для наших молодших.

VI. Впливи на мову.

Мова вічно росте й завжди невпинно змінюється. Одна людина, за коротке життя своє, звичайно не помічає цієї безперестанної зміни, але коли будемо читати стародавні рукописи та стародруковані книжки, — ці красномовні свідки давнину часів, — тоді відразу побачимо, як справді сильно змінюється з часом наша мова. З пів тисячі літ тому в нас говорили: з добрими столи, дал всім пском, а тепер кажемо: з добрими столами, дав усім псадм і т. п.

Окремі особи сильно впливають на по-вільну зміну нашої мови, напр. учителі в школах, священники в церквах, — іх усі слухають, переймають їхню мову й пильнують говорити так, як вони. Зайшлі чужі люди колись сильно впливали на наше життя, а разом із тим і на нашу мову; напр. колоністи німці, чехи й інші занесли вдавину до нашої мови багато своїх слів, все дуже важливих у нашій мові. А вже з одного села таке нове слово переноситься до сусіднього, а там і далі, і йде собі те слово світами, і всі його знають, хоч давніше не знали.

А то часом мова змінюється так, як би й не треба того. А щоби це стало тобі яснішим, розповім коротку казку про село Шепеляве. Жив собі в одному селі хлопчик і звали його Василем. Пройді-світ із нього був на всю окрігу: цілим селом верховодив. А до того й розумний був Василь, хоч на старшину настановляй. Усі діти в селі так і липли до нього, як ті мухи до меду, і він завжди ними крутів, наче тобі справді сотник. Що робив Василь, те саме робили й усі діти.

Але Василь, був шепелявий — не міг пробрізно вимовляти шиплячих звуків. Перше з нього через це сміялися й прозвали Шепелявим, але він хутко оговтався з того й почав сам глузувати з тих, хто не говорив так, як він. Діти потроху переймали Василеву мову, а згодом і зовсім звикли шепеляти. А як повиростали, то багато з них так і не відстали від своєї звички.

Пішли потім у селі другі діти, і з них уже багато шепеляло, а дедалі ставало таких усе більше. От через це село те й прозвали Шепелявим.

Завдання. Чи не знаєте ви родини, що би в ній усі шепеляли, або якось інакше непрізвно балакали? Чи не знаєте родини, що говорила б трохи відмінно від усього села? Як говорять у вас у селі зайшлі люди? Чи одна людина може трохи відмінити мову села? Прислухайтеся, чи однаково говорять старі баби й парубки? Чи однаково говорять письменні й неписьменні люди? Як говорять у вас ті, що служили в місті або в панів? Як говорять хлопці, що в війську побували? Розпитайте про все це й складіть оповіданнячко: »Як змінюється мова!«.

VII. Ще про милозвучність нашої мови.

Бачу, що головні правила милозвучності нашої мови (ст. 67-68) ти вже добре знаєш, тому розповім тепер ще й про деякі подробиці, що помогуть тобі краще писати й говорити.

1. На початку речення, а особливо коли далі йдуть дві чи більше приголосні, пиши *i* та *u*. Ось як, напр., Тарас Шевченко пише (і дальші приклади з «Кобзаря»): І босе, і голе. Ідуть дівчата в поле жати. У латаній свитиночці. Утни, батьку.

Але цього правила не додержуємо конче скрізь, — на початку речення звичайно не пишемо *й*, але можна писати *v*, напр.: В селі довго говорили. Вміла мати брови дати. Коли ж по такім *v* ідуть дві приголосні, тоді не зміняй *u* на *v*, пиши *u*: У страхі очі велики.

2. По знаку розділовим, напр. по перетинці (знак ,) так само частіше пишемо *u*, *i*, як і на початку речення: І над водою, і над гасм. Зійде сонце — утру сльози.

3. Не кожна людина говорить плавко, рівно, а все робимо хоч маленькі перерви (павзи) в своїй мові. Ось ці перерви змінюють нам головні правила милозвучності мови, бо по такій перерві легче починати дальшу мову з *u* чи *i*, як і по знаках розділових. Ці перерви звичайно робимо по своїй уподобі в мові, але в писанні ліпше їх оминати.

4. Коли в слові *i*, *u* йдуть за пристав-

кою, що кінчиться голосним звуком, то звичайно вони змінюються на *й*, *в*, напр.: прийми, вийде, знайде, прийменник, займенник, неймовірний, найпевніше, навчитись, навчитель, завважити, повчитись, вивчитись, завмирати, завтра.

5. Коли наголос (акцент) падає на початкові *і* чи *у*, то вони тоді ніколи не змінюються на *й*, *в*, напр.: інший, Іван, усміх, успіх, ухо.

6. Чужі слова так само ніколи не міняють свого початкового *і*, *у*, на *й*, *в*, напр.: Ірод, Урал, університет.

7. Коли по злучнику *і* далі йде слово, що починається з двох приголосних, а попереднє слово кінчиться голосною, тоді

ліпше замінити таке *і* на *та*, напр.: Я та всі (або: Я й усі), горе та страх.

8. Коли попереднє слово кінчиться приголосною, а дальше починається голосною, тоді часом уживають подвоєного прийменника *ув*, напр.: Роби до поту, а їж *ув* охоту. Як *ув* око вліпив. Зоставсь *ув* убозстві. Кохатись *ув* одних книжках. Мигти *ув* очах.

9. У словах Україна, український початкове *у* ненаголошене, а тому може мінятися на *в*. Шевченко пише: А Україна, Заснула Україна, На свою Україну. Так само: На українських нивах. Але тепер слів Україна, український частіше вживають не змінно. Дід Огій.

Чистота й правильність української мови.

1. Замітки про окремі слова.

„Любов до батьківщини” напишуть у велико-українській літературній мові, а не любов батьківщини. »Світ Дитини« ч. 6 ц. р. ст. 159 подає: »Є то величавий пам'ятник китайської любови вітчини«, а це й неясне, ліпше б: »любови до«.

Знов, знову — панують у придніпрянській літературній мові, там форма »знова« невідома. Місцеве »знова« і в Галичині в літературі вже перемінюється на »знову«. »Вогні« ч. 5 ц. р. ст. 5.: І знова розшматовано, й знову опинилася, і знова остала, — ліпше скрізь уживати одної літературної форми: »знову« чи »знова« чи обох, але не плутати наддніпрянського з наддністрянським.

„Оплеском нагороджають“ (»Світ Дитини« ч. 6 ц. р. ст. 151). Українська мова знає »оплески«, що вживаються тільки

в множині, одна **»оплеск«** в стосунку до артиста хіба не був би нагорою. »Російсько-український Словник«, видання укр. Академії Наук в Київі, 1924 р. т. I ст. 5 пише: »Аплодисменты — ó-плески, гучні оплески«, а одинини »оплеск« навіть не зазначає, як нелогічної.

Буков, а не букв. »Мета« ч. 2 ц. р. ст. 2 пише: »нових букв«. У придніпрянській літературі міцно защепилося писати родовий множини (*G³*) бу́ков, на́зов, моли́тів; такі форми не раз я чув і в західно-українській живій мові.

Назов. У велико-українській літературній мові форма родового множини (*G³*) »назов« стала вже звичайною. М. Гладкий (»Наша газетна мова«, Київ, 1928) пише: Не має назов ст. 22. Пор. так само: буков, молитов, »Рідна Мова« ст. 71.

2. Архаїзми.

Весь, увесь. В літературній наддніпрянській мові панує займенник »весь« чи »увесь«, що поступово заступає стару форму »весь«. »Вогні« ч. 5 ц. р. ст. 4: Святкував весь народ, ліпше буде: Святкував увесь народ.

Залізо — загальнознана східно-українська форма, вона ж панує в літературі. Теж залізний, залізнаця. »Нова Зоря« ч. 1 ц. р. ст. 1 пише: зелізничих транспортів. В західно-українських говорах справді дуже поширене архаїчне жалізо,

желізний чи зелізо, зелізний. Стародавнє жилъзо.

По вимагає по собі місцевого відмінку, а не давального, як встаровину. Треба писати: по лісах, по горах і долах, »Нова Хата« ч. 1 за цей рік ст. 2 пише: По вказівкам Орисі, треба: По вказівках Орисі. Архаїчний *по* з давальним давно вийшов із нашої літературної мови, позостаючись іще лише в деяких говорках.

Старатися про, а не о. Ужгородське »Українське Слово« ч. 1 ц. р. ст. 1 пише:

Постаратися *о* більше число передплатників, Вже не йде *о* існування одиниць, Постаратися *о* такі фінансові засоби і т. п. У всіх цих випадках треба *про* (або *за*), але не *о*. »Старатися *о*« — це наша архаїчна форма, що панувала в старій нашій мові, але з бігом часу вийшла з неї, позосталася тільки в архаїчних західних

говірках, у тім числі й на Закарпатті. Літературна придніпрянська мова знає тут тільки *про*, рідше *за*. В мовах: російській, польській і чеській панує тільки *о*. Наше *про* при дієсловах говорення, старання і т. п. — це наша оригінальна форма і ми мусимо плекати її.

3. Полонізми.

Вперед — згори. »Нова Зоря« ч. 1 ц. р. ст. 1 пише: »Хто присилає цілорічну передплату згори«. Так само цього »згори« частенько вживають й інші видання. Думаю, що це польське згòгу. У східно-українських говсрах не чув я цього слова, але в західно-українських воно добре знане. Словник Б. Грінченка подає його з Кам'янецького повіту, а академічний »Рос.-укр. Словник« 1924, I, 113 подає »згори« з творів Свидницького, що, як подолянин, має в своїй мові багатенько західно-українських слів. Замість »згори« маємо добре свої: наперед, вперед. Добре пише черновецький »Час«: Висилайте передплату наперед.

Святковий — святочний. »Неділя« ч. 1 ц. р. ст. 2 пише: »Святочний настрій«, »Нова Зоря« ч. 1 ц. р.: Святочних днів, Торговля святочними дарунками. Слово »святочний« мало знання в Вел. Україні, там панує »святковий«. Академічний »Рос.-укр. словник правничої мови« 1926 р., з пильної редакції проф. А. Кримського, слова »святочний« зовсім не знає, а на ст. 143 подає тільки: святковий, празниковий, святний. Словник Б. Грінченка так само не знає слова »святочний«. Але академічний »Російсько-український Словник« 1928 р. т. III., як видання »Комісії складання словника української живої мови«, вже знає це слово, але, певне, яко місцеве західно-українське.

Сторонничий. »Ніхто не міг посудити Бернсона, що він сторонничий або підкуплений«, »Життя і Знання« (ч 1 ц. р. ст. 11). Це полонізм, stronniczy. В Вел. Укр. це слово було зовсім незнане, там скажуть: партійний, суб'єктивний, особистий, несправедливий, пристрасний. Тепер це слово починає ширитися й там. Так Словник правничої мови 1926 р. на ст. 154 під словом »пристрасний« подає

вже його. Але Словник Б. Грінченка зовсім не знає цього слова.

Відділ, а не діл. »Нова Зоря« ч. 1 ц. р. ст. 1 пише: »Має старанно ведений діл літератури«; ч. 2 ст. 11: Зачинаємо окремий діл під заголовком...; на сей діл звертаємо увагу. Це полонізм — dział. У Вел. Укр. пишуть: відділ, розділ, частина, куток. Академічний »Рос.-укр. сл. правничої мови« 1926 р. на ст. 107 подає: »отдел—відділ, розділ«. В значенні »відділу« не знає цього слова й Словник Б. Грінченка.

Байдужий, а не обоятний. В »Діти у творах українських письменників« М. Куція, 1932 р. ст. 5 читаю: »Чи дитина вражлива чи обонятна«. »Обоятний« — це ширій полонізм, obojętny; у нас кажуть: байдужий. Пор. »Повісті« Івана Левицького, 1874 р.: Погляд її очей був недбалий, байдужий 297, Українська байдужність 297. Б. Лепкий, »Мотря«: Мотря байдуже слухала тої балочки 384.

Піддаватися впливові, а не улягати впливові. У М. Куція, »Діти« ст. 5 читаю: »Чи дитина улягає чужому впливові«. Тут »улягає« з польського ulega, по-українськи просто: чи дитина піддається чужому впливові.

Головувати, а не „проводити нарадам“. У Галичині під польським впливом (przewodził sądowi), дуже часто пишуть: проводити нарадам«; напр., »Громадський Голос« 1932 р. ч. 49 ст. 3 пише: Нарадам проводив Вітос«, »Діло« ч. 15 ст. 5 ц. р.: Перед трибуналом, якому проводив суддя. Цього вирazu наддніпрянська літературна мова зовсім не знає, там напишуть: На нараді головував Вітос, або: Нараду провадив, Перед трибуналом, що на нім головував суддя. Академічний »Рос.-укр. словник« т. III ст. 450 подає: комісія за (чи під) головуванням (проводом) робітників.

„Племена о ріжних культурах”, пише В. Окунь-Бережанський в книжці своїй: «Чому Русини або Малороси називаються

Українцями» 1932 р. ст. 5. Це полонізм, по-нашому кажемо: племена ріжних культур.

4. Відповідь на запитання наших читачів.

Хто з Вп. Читачів „Рідної Мови” хотів би одержати від нас і листову відповідь на своє запитання, той мусить прислати на те відповідного поштового значка.

Наголос у прізвищах на -енко. Микола Негребецький із Устрік Долішніх запитує нас про наголос прізвищ на -енко. Пануюча літературна вимова — -енко, цебто наголос на передостаннім складі; найчастіше це буває тоді, коли слово, що від нього повстало прізвище, двоскладове або має кінцевий наголос: Коваленко, Слюсаренко, Вдовиченко, Кононенко, Грінченко, Тимченко, Стешенко, Петрінко, Юрченко, Чикаленко, Дорошінко, Золотаренко, Короленко, Карпенко, Линниченко, Лисенко, Никитенко, Стороженко, Ханенко, Шевченко, Ярошенко і т. п. Крім цієї головної й пануючої вимови прізвища на -енко часом вимовляють із наголосом на тім самім складі, як і в слові, що від нього повстало прізвище: Макар-Макаренко, Омелько-Омельченко, Івась-Івашенко, основянин-Основяненко і т. п.; це буває частіше в словах чотирьох- і більше складових. У «Руні Орошеннім» Димитрія Ростовського 1683 р. на л. л. 104-105 читаю: Заб'ленко, Ларченко, Опанасенко і Оніщенко.

Прізвища на -бич, -евич мають наголос завжди на передостаннім складі: Баранович, Лукашевич, Маркевич, Прокопович, Самойлович, Тишкевич, Хоткевич, Шашкевич, Олександрович, Абрамович, Богданович, Григорович, Сергієвич і т. п. Коли ж слово на -ович чи -евич не прізвище, а назва по батькові, тоді воно має наголос на тім складі, як і слово, що від нього воно повстало: Іван Іванович, Марко Прокопович, Степан Олександрович, Андрій Абрамович, Семен Богданович, Сергій Григорович і т. п. Отож, треба розріжняти: Григорович (прізвище) і Григорович (по батькові).

Прізвища російських письменників вимовляються тільки так (відповідь на запитання): Лермонтов, Пушкін, Толстій, Григорович, Богданович, Грибоєдов, Дельвиг, Державин, Жуковський, Козлів, Ломоносов,

Майков, Некрасов, Озеров, Достоївський, Гіркій і т. п. Див.: І. Огієнко: Объ удареніи въ собственныхъ именахъ, Київ, 1912 р.

Прізвища на -бський. Запитує мене п. Сергій Яковець із Шубкова, «як правильно писати: Стефанівський чи Степановський?». Це цікаве питання. Українці віддавна звикли до своїх прізвищ у чужій формі: до метрик їх записували старою мовою, а в пашпортах — російшили. Закінчення -овський, -евський у прізвищах уперто не українщаться (пор. польські прізвища на -owski), все пишуть: Грушевський, Ніковський, Андріївський, Степановський. Безперечно, це протиприродне явище, викликане неправдивим забобонним поглядом на «вульгаризацію» прізвищ. По-українському може бути тільки Грушівський, Ніківський, Андріївський, Степанівський. Кажуть: наше вухо до того не звикло; на це одна рада: частіше говорити так, то звикне. Народня наша мова знає тільки Петрів, ковалів, а тому й буде: Петрівський, Ковалівський. Полтавські акти 1665 р. вже мають: Петрувская, цебто — Петрівська.

Вікопомний. Вд. Ю. Редькові. Слово »вікопомний« давно приняли ми до своєї мови; в наших памятках XVII століття часте. Частенько воно й тепер у придніпрянській літературній мові. Його подає Словник Б. Грінченка; Академічний »Р.-у. Сл.« I 244 на рос. »достопамятний« дає: »вікопомний, вікопамятний, памятний, памяти годний (вартий)«; як бачимо, подає це слово навіть першим; тут же й »вікопомність«. Академічний »Сл. правничої мови« на ст. 81 (незабвенный) так само подає й »вікопомний«, поруч із »незабутній«. В Галичині кажуть: »промятний«, але й »вікопомний« не рідке, напр. у Б. Лепкого, »Мотря« I 224: Для добра і слави вікопомного війська запорожського. Цікаво, що в мові польській »wiekopomny« тепер дуже рідке. Див. вище ст. 113-118.

Золотий чи золотий? Вд. п. Л. Сідлецький питає нас, як правильніше казати:

злотий чи золотий, бо в українських часописах пишуть по-ріжному. Як у всіх мовах, так само і в нашій принято назви грошей вимовляти й писати так, як їх вимовляється на їх батьківщині, українізуючи лише необхідне: лея, динар, франк, марка і т. п., тому й «злотий»; зукраїнщена форма «золотий» була б і невідповідна, бо ж «злотий» не золотий.

Борг. Чи добре слово борг, питаетесь о. І. Вовківський. Зовсім добре. Походить від нім. Borg, відоме в нашій мові вже з XVI в. Перше вживалося тільки в виразах: на борг, в борг (на віру), тепер дуже в нас поширилося: борговий, боргувати, набір (= на борг), уборг. Маємо ще: позичати, позика, позичка (але не пожичати, пожичка), винне, винувате. Позичають речі (позич мені воза), боргують крам у склепах чи крамницях: Ще арендар поміркує, нам горівки поборгує. Чуб. V. 1094. »Борг« стало в нас своїм словом, а »кредит« відчувається за чуже. Старе наше »довг« часте в мові народній, але оминається в літературній: напр. Академічний Словник на рос. долг серед українських виразів слова »довг« не подає.

Додаток, а не прилога. В »прилозі« пише о. Д. Лещинський із Торонто. Слова »прилоза« українська літературна мова вживає дуже рідко, звичайно пишемо »в додатку«. Академічний »Російсько-український словник правничої мови« 1926 р на ст. 151 рос. слово »приложение« передає »додаток, додавання, придаток«. Академічний »Рос.-укр. словник« т. III. 1928 р. на ст. 503 згадує слово »прилога«, але тільки один раз, і то непотрібно. Словник

Б. Грінченка зовсім не знає слова »прилога«.

Підручні книжки для вивчення нашої літературної мови. Інж. Ф. Гай-Гаевський із Подебрад просить порадити йому »надлежну поважнішу літературу« для вивчення нашої літературної мови. На жаль, хоч маємо вже не малу літературу для вивчення окремих питань, суцільних курсів у нас не багато. В Великій Україні праця Проф. О. Курило: Уваги до сучасної української літературної мови, вид. 3, Київ, 1925 р., 250 ст., найліпша. Менше значення має популярний »Порадник української мови« Проф. О. Синявського, Берлін, 1922 р., 150 ст. У Львові вийшли дві праці, яко одна цілість: Проф. Іван Огієнко: »Український стилістичний словник, Підручна книжка для вивчення української літературної мови«, 1924 р., 496 ст., видання »Української Книгарній Антикварні«; друга частина: »Чистота й правильність української мови, Підручник для вивчення української літературної мови, популярний курс із історичним освітленням«, 1925 р., 215 ст., видання Книгарні А. Бардаха. Дві останні праці, крім широкого зазначення русизмів, скрізь зазначають ріжницю між мовою східно-ї західно-українською. А для п. Сергія Яковця із Шубкова, що питаетесь про те саме, додаємо ще добру працю Д-ра В. Сімовича: »Граматика української мови«, вид. 2-е, 1921 р. Для п. Л. Смовської: для вивчення теперішнього правопису радимо книжку: »Український правопис із словничком. Упорядкував М. Возняк«, Львів, 1929 р.

Мова наших видань.

Усіх авторів і видавців як із Галичини, так і з Великої України, Буковини, Зах. Європи та Америки просимо надсилати нам свої видання для рецензій.

В. Демеліч: »Софію вибрали. Львів, 1930 р. »Добра Книжка«, ч. 114. Переклад.

За останній час появляється на нашім книжковім ринку дуже багато ріжної перекладної літератури. Широке наше громадянство, видно, потребує легкої літератури до читання. Безумовно, це добра річ у нашім культурнім житті. Не добре тільки те, що переклади ці роблять особи, що нашої мови глибоко не знають, і тому—своїми малої якості перекладами—мало допомагають доброму розвитку нашої мови. На мову своїх перекла-

дів мусимо звернути дуже пильну увагу, бо ж ці переклади широко розходяться поміж нашим громадянством. Взагалі ж Видавництву »Добра Книжка« треба звернути дуже пильну увагу, щоби й мова його видань справді була добра.

Мова перекладу »Софію вибрали« слабенька. Перекладчик намагається писати наддніпрянською мовою, але це йому рішуче не вдається, — у перекладі повно діялектичних наддністрянських виразів, напр. (у дужках подаю відповідний вираз наддніпрянський): Сі (ци) слова заболіли побожну царицю 125, Його заболять груди 159, Мати змія (змія, змії) 146, Солодкі малини (у В. Укр. «малина» тільки в однині, а не множині: «солодка малина»), Многих (багатьох) прогнали 161,

Михайло наслухував (прислухався) з двора 144, Окоді (позавчора) він послухав ради 138. Постригти (постригти) волосся 150 і т. п.

Коли мова перекладу вся була суцільно-галицька, то це тільки збільшило цінність її; коли ж скрізь плутається без доброї міри наддніпрянське з наддністрянським, то це вхінці дає штучну, неіснуючу в житті мову. Скажемо, маємо тут на одній сторінці: «синий переможець» 136, «синий вершник», чого ж тоді «синю стяжку» 136, — пишіть «сину» коли, «синий».

У наддністрянських говорах збереглося дуже багато гарних виразів, що іх мусимо запроваджувати до нашої загально-української літературної мови. Перекладчик часом уживає таких виразів, напр.: «Вибрала йому очі» 148, цебто осліпила. Це старий, добрий наш вираз; пор. в приказках Номиса ч. 13171: Бодай дідько очі вибрав, ч. 11757: Хоч йому зуби вибере.

Перекладчик, ідучи за живою народньою наддністрянською мовою, добре вживає форм двійного числа, напр.: Дві служці 62, Дві точці 67, дві цівці 85, навіть для середнього роду: Дві крилі 61, 67 (пор. живе: Дві-три-чотири слові). Це робить честь перекладчикові.

У книжці знаходимо архаїзми, тепер не вживані: «Навчи мене своєму знанню» 75, — тепер кажемо: навчати чого (а не чому), тому треба:

Навчи мене своєго знання (російське: Научи меня своему знанию). На ст. 143 читаемо: «Та соблазнъ», треба: той соблазн, чи простіше: та спокуса.

О. Івах: Той, кого світ ловив та не спіймав. Поема про славного українського фільософа Григорія Сковороду. Віннілег, Канада, 1932. Ст. 23 ін 16°.

У чепурненсько виданих віршах Іваха часом маємо наголоси, яких українська мова зовсім не знає, як напр. в душу 7, в хазяїна 11, яблунь 11 і т. п. Діялективних західно-українських виразів: наближаєсь 5, вертаєсь 5, простягається 16 літературна наша мова тепер уже не вживаває, — ліпше форми повні на-стися. «Запер книжку нову» 7, свою книгу запер 9 — по скінчені читання книжку закривають. Попукаїнському не говорять: «Довго книжку читав, ні бровою моргнув» 7, треба: «ні бровою не моргнув». Ліпше «малп», а не «малпів», бо початкова форма «малпа» жін. роду. В українській мові відоме «папуга», тому ліпше «папуг», а не «папугаїв» 14. О. Івах у багатьох місцях пише по-наддніпрянському, але велико-українська літературна мова не знає «за щастям шукав» 14, «в серцю» 18, а щастя шукав, в серці. Взагалі ж мова віршів О. Іваха зовсім добра.

I. O-ко.

ГОВОРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Збагачуймо український словник. Українське сільське вчителство має немало вільного часу. Працювати по товариствах, навіть тільки господарських, через відомі причини тепер дуже тяжко. Однаке не трудно працювати для рідної культури хочби в такий спосіб. Український учитель, переходячи з села до села, з повіту в повіт, має добру нагоду пильно пригляднутися до життя-буття українського народу. У школі вчитель стрічається з новими дітьми, і його вухо зараз відчуває певну ріжницю в мові. Кожде село має свої мовні окремішності, належить до якогось українського діялекту. Із сусіднього села відразу пізнають кожного по однім слові і скажуть: він із такого там села.

Отож, нехай кожний учитель записує собі ці мовні ріжниці. Збирати треба всі слова, досі невідомі. Бо давніше збирали в нас тільки етнографічні матеріали — пісні, звичаї, казки, повір'я. Один тільки проф. Іван Верхратський збирав «Знадоби до українських говорів».

При всякій нагоді — чи в школі, чи в розмові з селянами — записую слова, що іх ще досі не чув. Ось в селі Пяткова, повіт Добромиль, записав я такі слова: липец — липка глина; порошница — пирогнячка, чорнозем; кутъко-мутъко — перепелиця; осуга — плісня на борші; поперечна дівка — що всім перечить; сійка — сойка; пеклò — покло; чіпко — водяний птах із чубком; тернёва рожа — рожа, слизовà рожа — мальва; жбир горб, високий беріг (у Богородчанськім повіті не вміли пояснити цього слова, хоч назва була); п'рвістка — корова, що перший раз отелиться; чепергáте — позакривлюване на

всі боки; паску́дъ — паскуда, погань; дзюбáн — дзюб; довжинъ — довжина.

Учитель Богдан З.

Примітка. Осуга — є й у Словнику Б. Грінченка; товщ на рідині. Так само в там жбир — скала, гора, високе місце, записане від лемків; п'рвістка — загально-зnanе слово, визначає не тільки корову, що перший раз отелиться, але й жінку, що перший раз вродить, а також перше теля чи першу доньку. Марко Вовчок I. 97: Аж ось уродилась дівчинка; так то вже кохас та пестить Горпина свою первістку, і з рук не спускає («Горпина»); чепéра чи чепéрга — це розсоха — дерево, а то й місце, що роздвоюється, вилка, звідсі й чепергатий; лемківське паску́дъ. Чув я, як мати з Київщини на свою доньку казала «кутька-мутька», так само там же на доньку свою казала й полька. Ів. Огієнко.

Українські місцеві назви. Ярослав, до Ярославля. Знаю зовсім певно, що по всіх селах навколо народ говорить Вулішічі, в Вулішічах, Чесанів, в Чесанові, а наша інтелігенція вживав Олешниці, в Олешницях, Цішанів, у Цішанові (за польськими Oleszyce, Cieszanów).

Так само місцеве сільське населення каже: Ярослав (місто), а по всіх інших відмінках чути мяке *л*, отже: з Ярославля (докладніше: з Ярославлем), в Ярославлі.

Лази, пов. Радимно. Інж. Іван Сірий,

Примітка. Давня назва була Ярославль, а кінцеве *-ль* визначало, що це прикметник приналежності — місто Ярослава. Отже бачимо, що народ ще й тепер заховує в цім слові глибоку старовину. Наголос цього слова Ярослав, а не Ярослав (полонізм). У зложених словах наша

мова знає наголос звичайно в другім слові, а не в першім.

I. Огієнко.

Цікаві лемківські слова. Працюючи вже кілька років над збиранням історично-етнографічного матеріалу на Лемківщині, знаходжу я в лемківському діялекти багато дуже гарних слів, що могли б збагатити нашу літературну мову. Для прикладу подам декільки. Лемківське *в́сипа́нє ць* (ссипати збіжжа) — шпіхлір, *в́иглядє* (пор. виглядати) — вікно, *в́скірні* (скіра) — чоботи, *в́заїрало* (пор. зазирати) — дзеркало і т. п. Чи ж то не скарб у нашій мові?

С. Милик.

о. Іван Бугера.

Примітка. Цікаве слово *в́скірні* відоме і в мові польській, — це архаїчне *skórnie* чи *skógrnie*; є воно і в чеській мові — *škorně*, відоме й словянкам південним.

I. Огієнко.

Слова з Підкарпаття. Подаю декільки цікавих слів, що довелося мені їх чути в мові сільського населення Підкарпаття. Підсонь — південь (сторона світа); затінь — північ; читавий — добрий, здатний (у нас в читавий учитель); наречний — наглий; леща — коробка; обчерк — циркуль; пліща — прогалина; заплішити — забити діру; яріч — іжак; цига — забавка для дітей; хілф — забавка для дітей; сокотити — стерегти, пильчувати; засув — лавіна. Др Вол. Виногородський.

Примітка. Слова читавий, наречний, плішка, заплішити, яріч, сокотити подає Й Словник Б. Грінченка. Цікаве пліша, пор. рос. плішь — лисина. Заплішити — загально знане. Сокотити — звичайне на Гуцульщині. Дитяча забавка дзига так само широко здана. Цінні два терміни: обчерк і засув.

I. О-ко.

Огляд праць для вивчення української мови.

Взаємовідносини між українською та білоруською мовами. Під таким заголовком проф. Петро Бузук умістив в «Записках Української Академії Наук» (т. VI-VII ст. 421-426) коротку статейку, в якій перелічив українсько-білоруські мовні стичності, подавши до цього й методологічні уваги щодо досліду споріднення між мовами, й відкидаючи теорію дерева. Приходить до правдивого висновку, що «багато спільніх ознак, значно більше, ніж про це досі писали, звязують українську та білоруську мови» (ст. 423). До цього додамо хіба одну поправку: Уже проф. Є. Тимченко в «Україні» 1924 р. кн. 3 умістив статтю: «Слов'янська одність і становище української мови в слов'янській родині», а в ній прийшов до того ж таки висновку, а саме, що «українська мова на лічбу спільних фонетичних процесів найближче стоїть до білоруської» (ст. 9).

I. Огієнко.

В карпато-українських говорах нема дифтонгічної вимови звука *ы*. Ще А. Кочубинський у своїх справозданнях про поїздку по слов'янських землях писав («Записки Новоросс. Університета» 1876 р.), ніби на Підкарпатті чув він дифтонгічну вимову *и* (*ы*). Але повну теорію про дифтонгічну вимову цього звука виставив і угрунтував професор Одеського Університету А. Томсон, остатньо в своїй праці: *Beiträge zur Geschichte des Diphthongs ы in den slavischen Sprachen* («Zeitschrift für sl. Philologie», 1927 р. IV ст. 345).

Відомий дослідник підкарпатських говірок, Др. Ів. Панкевич присвятив цінну розвідочку на цю саму справу: «O domnělé diftongické výslovnosti hlásky ы v ukrajinských nářečích Podkarpatské Rusi a vých. Slovenska» («Casopis pro mod. filologii XVI, 1-2 ст. 151-155»). Пишеть він її на основі своїх власних спостережень, бо побував більше як в 100 підкарпатських селах, а крім того зробив декілька експериментальних дослідів на мові українців з ріжних міст Підкарпаття, чим і цінна його праця.

«Висліди моого акустичного спостереження — пише Др. І. Панкевич (ст. 155) — а також моє експериментального досліду доводять що ы україн-

їнських діялектів на південній стороні Карпат (у теперішній Підкарпатській Україні та Східній Словаччині) — то голосна монофтонгічна, а не дифтонг». Карпато-українське *ы*, правдиво твердить ще І. Панкевич, «твориться тільки під заднім твердим піднебінням, або зовсім аж під м'яким, але ніколи спереду, як то буває при голоснім *и*» (ст. 154). І. Панкевич наводить ще твердження А. Семеновича, І. Верхратського та О. Брука, що також не чули дифтонгічної вимови *ы* на Підкарпатті, хоч особисто там досліджували місцеві говори.

Стаття Др. І. Панкевича значно виграла б на цінності, коли б вона переглянула була всю існуючу літературу, бо ж вона не велика. А. Томсон нераз писав про дифтонгічний характер *ы*, пор. «Р. Ф. В.» 1905 р. кн. 2 ст. 45 і далі, 1911 р. ст. 148 і др. Про дифтонгічну вимову *ы* писали ще: Мелетій Смотрицький, Б. Ляпунов, Б. Цонев, А. Meillet («Rocznik Slavistyczny» 1911 р. т. IV ст. 136) і др. Познану літературу про це див. у С. Кульбакина («Древне-церковно-слов'янський языкъ», Харків, 1913 р. ст. 67) або в мене («Фонетика» 1927 р. ст. 229-235, видання літо-графоване).

На ст. 151 автор пише, що «тільки в великоруських, білоруських та деяких карпатських діялектах затрималася первісна позиція язика при вимові *ы*»; здається, сюди треба зарахувати й мову польську.

I. Огієнко.

Nationale Ruthenien: «Ruskie a ukraińskie. »Biuletyn polsko-ukraiński,» Варшава, 1932 р. ч. 1 ст. 27-31. Коротка статейка про стародавність термінів Україна, український. Автор справедливо підкреслює, що назва «руський», що й вперто вживают деякі польські кола, викликає почуття образів в Галичині та деяке баламутство на Волині. Статейка написана правдиво, приступно, патріотично, зо знанням справи. Автор виразно підкреслює, що назву «український» народ наш густо полив свою кровю, і тому не відступить від неї. — На ст. 28 цитується Літопис: «о піемѣce Украина мнено постола,» треба: о піемѣce, бо о піемѣce — московізм.

I. Огієнко.

Українська мова в „Записках“ Всеукраїнської Академії Наук. Бібліографічний огляд.

Всеукраїнська Академія Наук (ВУАН) від самого свого початку одним із головних своїх завдань поставила — складання словника української мови та дослідження української мови. У 1919 р. появився I том головного видання ВУАН — «Записки Історично-Філологічного Відділу», що згуртували в собі найважнішу працю Академії коло вивчення рідної мови. По 1929 рік вийшло 25 томів «Записок», і на тому, на жаль, головна праця Академії увірвалася з причин, від неї незалежних.

Для всебічного вивчення української мови Академія закладала декільки Комісій; головні з них такі: 1) Комісія для складання словника української живої мови, голова її — Всеволод Ганцов. 2) Комісія Історичного Словника української мови, директор її — проф. Євген Тимченко. 3) Інститут Української Наукової Мови, для вироблення української наукової термінології, голова її — Г. Г. Холодний. Комісія ділилася на 5 відділів, а відділи на 34 секції. 4) Комісія історії української мови, для досліду памяток української мови. 5) Діялектологічна Комісія досліджує говірки української мови.

Усі ці Комісії, не дивуючись на численні перешкоди, зробили надзвичайно велику працю, поставивши вивчення української мови на правдиво наукову висоту. Праці свої Комісії друкували або в «Записках» Академії, або в інших академічних виданнях.

На цьому місці подаємо бібліографічний огляд 25 томів «Записок» за 1919-1929 роки. На кінці окремої бібліографічної замітки римська цифра визначає том «Записок», а арабські — сторінки його. Роки томів: I 1919 р., II-III 1923 р., IV 1924 р., V-VI 1925 р., VII-IX 1926 р., X-XV 1927 р., XVI-XIX 1928 р. і XX-XXV 1929 р.

Бібліографію вивчення української мови в інших академічних виданнях подамо в дальших числах «Рідної Мови».

Для ліпшої орієнтації ділимо бібліографію на окремі розділи.

I. Історія українського мовознавства.

1. Життєпис Всеволода М. Ганцова. II-III 126.
2. Життєпис Григора К. Голоскевича. II-III 127.
3. Життєпис академика Агатангела Євтимовича Кримського. I. ст. XXXIV-XXXV.
4. Життєпис Андрія Василевича Ніковського. II-III 94-96.
5. Лізеншток Ярема: Манжура і Ол. Потебня. XXI-XXII 149-160.
6. Петров Віктор: Потебня Й Лотце. Рец. на «Полное собрание сочинений» А. А. Потебні, т. I, 1922 р. IV 259-263.
7. Петров Віктор: До питання про Потебню я Лотце. IX 367-368.
8. Життєпис академика Степана Осиповича Смаль-Стоцького. I ст. LXXVI.

9. Життєпис проф. Євгена Константиновича Тимченка, складений ім самим. I ст. XC-XCI.

10. Кримський А. академик: Оцінка наукових праць проф. Є. К. Тимченка, I ст. XCII-XCIII.

11. Дорошенко Дмитро: Ватрослав Ягіч про українську мову і про назву «українці». X 264-280.

II. Бібліографія.

12. Спис праць проф. Петра Бузука за 1926-1927 роки XV 302, за 1927-1928 роки XIX 404.

13. Спис праць В. М. Ганцова. II-III 126-127, за 1918-1925 роки V 309, за 1925 рік VII-VIII 618, за 1927-1928 роки XIX 404.

14. Спис праць М. Гладкого за 1927-1928 роки. XIX 405.

15. Спис праць Г. К. Голоскевича. II-III 127.

16. Спис праць В. Демянчука за 1918-1925 роки. V 315-316, за 1927-1928 роки XIX 406.

17. Спис праць В. Дубровського за 1918-1925 роки. V 316-317.

18. Бібліографічний покажчик друкованих писань проф. А. Є. Кримського. I ст. XXXVI-LXX, на ст. LI-LIV: філологія українська.

19. Кримський А.: Що зроблено на Україні в царині історично-філологічних наук за десятиліття 1917-1927 р.? (коротка згадка я про мовознавство 275-276). XVI 273-280.

20. Спис праць Олени Курило за 1923 р. IV 334-336, за 1918-1925 р. V 327-328, за 1925 р. VII-VIII 623, за 1927-1928 XIX 412.

21. Спис праць А. В. Нікоаського. II-III 96, за 1927-1928 роки XIX 415.

22. Бібліографія праць проф. Ст. О. Смаль-Стоцького. I ст. LXXVII-LXXVIII.

23. Праці проф. Є. К. Тимченка. I ст. XCII-XCIII.

24. Спис праць проф. Євгена Тимченка за 1918-1925 роки V 342-343, за 1926-1927 роки XV 316, за 1927-1928 роки XIX 419.

III. Стосунок української мови до мов споріднених.

25. Бузук П. О., проф. Мінського Університету: З лінгвістичних розкопин на Білорусі. Граматичні й етимологічні замітки (архаїзми білоруської мови в порівнянні з українською). XIII-XIV 277-280.

26. Бузук Петро: Взаємовідносини між українською та білоруською мовами. Методологічний нарис. VII-VIII 421-426.

IV. Памятки української мови.

27. Бузук Петро: Про мову найдавнішої української Євангелії (Архангельська Євангелія 1092 року). XII 1-11.

28. Левченко Микола: Філологічні кур'ози. З приводу Н. Дурнова (про вираз із Ізборника 1073 р.). VII-VIII 427-429.

29. Веселоацька З. М., аспір. Н.-Д. Кат. Мовознавства в Харкові: Мова «Лексікону» Памви

Беринди. До трьохсотріччя пам'ятки. XIII - XIV
311-339.

30. Омельченко Гр.: Котрі пам'ятки належать українцям і котрі білорусам? З приводу книги Ластовського: «Гістория Беларускай кнігі». IX 356-357.

V. Повні курси української мови.

31. Ганцов В.: Рецензія на «Коротка історія української мови» 1924 р. П. О. Бузука. V 252-267.

32. Грунський Микола проф.: Завдання наукових підручників історії української мови. З приводу нових підручників проф. П. Бузука та проф. Є. Тимченка. XV 260-271.

33. Дем'янчук Василь: Рецензія на «Нарис історії української мови» 1927 р. Проф. П. Бузука. XV 231-245.

34. Бузук Петро: З приводу рецензій В. Дем'янчука й проф. М. Грунського на мій «Нарис історії української мови». XIX 353-367.

35. Дем'янчук Василь: З приводу відповіди проф. Бузука на рецензію про його книгу: «Нарис історії української мови» (1928 р.). XXIII 380-387.

36. Марковський Михайло: Рецензія на «Практический курс украинского языка» 1924 р. М.

Гладкого, V 267-274 («М. Гладкий пишком списав багато з «Курса» 1918 р. Ів. Огієнка» та Є. Тимченка ст. 270, 272-274).

37. Курило Ол.: Рецензія на «Введение в историю русского языка» 1927 р. Н. Дурново. XXI-XXII 375-405 (багато про мову українську).

38. Кримський А. акад.: Рецензія на «Курс українського языка» 1925 р. Гр. Іваниці. VII-VIII 593-595.

39. Курило О.: Рецензія на «Украинский язык» 1923 р. Мих. Йогансена. IV 251-254.

40. Курило О.: Рецензія на «Украинской языке» проф. С. М. Кульбакина, 1919 р. II-III 217-220.

41. Дем'янчук Василь: Рец. на «Український язык у минулому й тепер» 1926 р. К. Німчинова. X 353-362.

42. Курило О.: Рецензія на «Украинский язык» 1923 р. О. Синявського. IV 248-251.

43. Булаховський Леонід: Рецензія на «Курс історії українського языка» 1927 р. Є. Тимченка. XV 271-276.

44. Булаховський Леонід проф.: Рецензія на «Курс історії українського языка» 1927 р. Є. Тимченка. XXIII 377-378.

45. Грунський М. проф.: Рецензія на «Курс українського языка» 1927 р. Є. Тимченка. XXIII 378-379. (Кінець буде).

Бібліографія нових праць для

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Проф. Д-р Іван Огієнко: Чистота й правильність української мови. Нариси друкувалися у львівськім щоденнику «Новий Час» за 1932 р. Видруковано такі нариси: I: Потреба наукової дискусії, N 38. — II: Значіння традиції в розвитку мови, N 41 за 25 лютого. — III: Літературна мова в Галичині й у Великій Україні, N 44. — IV: На Україні чи в Україні? N 46. — V: Ще раз: нам потрібна спокійна наукова дискусія (відповідь «Ділу») N 53. — VI: Чи слово «уділити» повлонізм? N 56. — VII-X: Милозвучність української мови. 1: Природа милозвучності, N 69. — 2: Чергування І — ІІ, N 72. — 3: Чергування у — в, N 75. — 4: Недотримання чергування в — у, N 80. — XI: І паки: потрібна нам наукова дискусія, а не боротьба з вітряками (відповідь «Ділу»), N 82. — XII: Вираз «вводити в блуд» не повлонізм, N 86. — XIII: Москалізми в українській мові: 1. Не «куток мови», а окремі нариси (N 86), 2. «Вибачаюсь», 3. «Маю зашану повідомити Вас», 4. «Безкоштовно», 5. Мова московська чи російська, N 87. — XIV: Про Гуртки Прихильників Чистоти й правильності української мови, Відповідь Вд. Пані Яр. Мандюковій у Перемишлі, N 92. — XV: «Галицька» мова, У відповідь Вд. Пані О. Дучимінській із Покуття, N 94. — XVI: Відміни мови наддніпрянської від наддністрянської: 1: Нижній чи нижній, 2: «Вижний», 3: Березів Нижній N 102. — XVII: Москалізми в українській мові: 1. «Дякую вас», 2: Дякуючи, 3: «Ходив був», а не «ходив було», N 118. — XVIII: Усталення нашого правопису: 1: Кожний пише на свій лад (N 124), 2: Як писати часточки з попереднім словом, N 125. — XIX: Відміни мови наддніпрянської від наддністрянської: Сей-цей (N 129), «Сміявсяб» чи «сміявбися»

(N 137), «битимуть» чи «муть бити» (N 137), «Старатимуть» чи «старатисьма» (N 137). — XXI: Відміна займенників: 1: Старші займенникові форми, 2: Новіші займенникові форми, 3: Скорочені займенникові форми (N 140), 4: Займенникові форми жіночого роду, 5: Архаїчні форми, 6: «Мені» а не «міні» чи «міні», N 146. — XXIII: Початкове и в особовім займеннику: До нього — до його, N 156 за 20 липня. — XXIV: «Узяв ножа», а не «уязв ніж», N 259 за 24 XI. — XXVI: «Узяв ножа» — «Узяв ніж», ч. 276 за 14 XII. — XXVII: Клопоти з нефаховими критиками (відповідь «Ділу») ч. 22 за 1 II 1933.

Проф. Д-р Іван Огієнко: Чистота й правильність української мови. Відповідь нефаховому критикові. «Нова Зоря» ч 10 за 12 II 1933.

Збірник Секції Граматики української мови. Редактор: О. Курило. Книга перша. У Києві 1930. 234 ст. Видає «Науково-дослідний Інститут Мовознавства при Всеукраїнській Академії Наук». Ціна 2 крб. 50 коп. Зміст тому: Від Редакції. О. Курило: Про українські безпідметові конструкції з присудковими дієприслівниками на -НО, -ТО ст. 1-39. С. Гуненко: Прийменник *за* в українських діялектах 41-72. В. Дяконенко: Здрібнілі форми в українській мові 73-114. А. Вовк: Наросток -К-А в дієслівних іменниках 115-140. Є. Рудницький: Складені слова в українській мові 141-196. М. Станіславський: Словна-скорочення в сучасній українській літмові 197-216. О. Курило: До поняття «фонема» 217-234.

М. Гладкий: Наша газетна мова. Київ, 1928 р. 174 ст. Зміст: Проблема газетної мови, Лексика, Синтакса, Фразеологія, Суть популяр-

ного викладу, Стилістика як праця газетяра-журналіста. Передрук з «Червона Преса» за 1927-1928 роки.

«Літопис Бойківщини». Записки, присвячені дослідам історії, культури й побуту бойківського племені. Самбір, 1931 р. Д-р М. Скорик: Про назву «Бойкіс» 6-23. Д-р А. Княжинський: Межі Бойківщини 24-37, а на ст. 25-31 головні ознаки бойківського говору. О. Юрій Кміт: Бойківський словарець зі села Гвоздця 145-149. Д-р А. Княжинський: Як записувати твори вусної словесності 155-158. Д-р Мирон Кордуба: Як записувати топографічні назви 159-162.

Від Редакції й Адміністрації.

«Фонд Рідної Мови». Дбаючи про належний розвиток української літературної мови, як головної вілянки рідної культури, зложили на «Фонд Рідної Мови»: Українське Товариство «Взаємна Поміч» у Вінниці — 49·75 канад. дол. чи 366·16 зл., Учитель І. Киріак із Vilda, Alberta — 22 зл., А. Коваль із Каліша — 4·50 зл., Свящ. І. Веліченко з Каліша — 2 зл., В. Івасівка з Стебника — 2 зл., Проф. В. Злотчанський із Площі — 2 зл., Д. Мороз із Шалету — 2 зл., А. Українець із Горського — 1 зл., В. Іватів із Городинів — 1 зл., і С. Кривяк із Кузниці Блонської — 1 зл. А разом — 403·66 зл.

Усім цим Добродіям Рідної Мови Редакція складає свою сердечну подяку. Тільки при щедрій однодушній допомозі на «Фонд Рідної Мови» широкого нашого громадянства та наших інституцій зможемо створити авторитетний центр для вивчення рідні мови. Продовження цього списку подамо в п'ятому числі.

Поновлення передплати. Хто прислав 2 зл. передплати і не поковить її далі, той ч. 5 «Рідної Мови» не одержить. Чвертьрічним передплатникам, що не поновили передплати, цього 4-го числа «Р. М» не вислано.

„Рідна Мова“ в Чехословаччині. Передплату на «Рідну Мову» (35 кч річно) в Чехословаччині можна надавати в кожнім поштовім уряді. Купіть чистий šekový vplatný listek і допишіть на нім: Nr. 89.600, Pocztowa Kasa Oszczędności, Warszawa. Dla Nr. 27.110, »Ridna Mowa«, Warszawa. Представником «Рідної Мови» на Чехословаччину є інж. Ф. Гай-Гаєвський, Poděbrady - Lázně, ul. Panská 91, у нього «Рідну Мову» можна й передплачувати.

Рекламації про неотримане число «Рідної Мови»

ЗМІСТ 4-го ЧИСЛА «РІДНОЇ МОВИ»: Проф. Д-р Іван Огієнко: Чужі впливи на українську мову. Проф. Д-р Григорій Ільїнський: Походження українських слів: 4. Ще раз про «заміж». Проф. Ів. Огієнко: Знаківаний в дмічок мужеського роду в формі родового. Проф. Д-р Яр. Гординський: Важка проблема: Відношення мови літературної до народної. Mr. Йосип Шемлей: Орудний одинини жіночих іменників в українських говорах. Проф. Я. Бережинський: Дещо про переклади на українську мову. Лінгвістичні знаки. Дід Огій: Граматика малої Лесі. Проф. І. Огієнко: Чистота й правильність української мови. Відповідь на запитання наших читачів. Мова наших видань. Говори української мови. Богдан З.: Збагачуймо український словник. Інж. Ів. Сірий: Українські місцеві назви. О. Ів. Бугера: Цікаві лемківські слова. Д-р Вол. Виноградський: Слова Всеукраїнської з Підкарпаття. Огляд нових праць для вивчення української мови. Українська мова в «Записках» Академії Наук, бібліографічний огляд. Бібліографія нових праць для вивчення української мови. Від Редакції й Адміністрації. Адреса «Рідної Мови»: Warszawa, ul. Stalowa 25 т. 10. Річно 6 зл., піврічно 3 зл., чвертьрічно 1·50. Чеково конто ч. 27.110.

В. Гуркевич: Про назвиска «Бойко» 162-164. М. С.: До статті «Про назву Бойкіс» 172-173.

Проф. Д-р Іван Огієнко: Розвиток української літературної мови Х-ХХ віків. «Визволення України» 1932 ч. 1 ст. 12-17, мовами українською, англійською й французькою.

Проф. Д-р Іван Огієнко: Лисеївська Трієдь 1734 року. З історії української мови в XVIII віці, «Elpis» 1933 р. кн. 6, ст. 1-34 і окремо.

Dr. Wł. Kujaszewicz: Gramaty halicko-wolińskie XIV-XV wieku. Studium filologiczne. «Byzantinoslavica» t. IV кн. 2 ст. 335—364.

вик треба вносити тільки через свій поштовий уряд. Реклямації, надіслані просто до адміністрації, не полагоджуємо.

Нових Передплатників просимо виразно зазначати, з котрого само числа висилати їм «Рідну Мову». Адреси свої просимо писати найвиразніше. Присилаючи гроші, виразно зазначайте, чи то нова передплата, чи доповнення старої. Нові передплатники, коли того хотять, одержують «Рідну Мову» від первого числа.

Українські видання, що вмістили оповістки про «Рідну Мову»: 1) щоденник «Новий Час», Львів, вул. Боїмів 4, передплата місячна 2·50 зл. 2) Щоденник «Діло», Львів, Ринок 10, міс. 4 зл. 3) Тижневик «Жіноча Доля», Коломия, вул. Замкова 37, річно 11 зл. 4) Тижневик «Народня Справа», Львів, Руська 18, міс. 1 зл. 5) Тижневик «Метас», Львів, вул. Японська 7, річно 14 зл. 6) Півтижневик «Нова Зоря», Львів, вул. Сташіца 8, чвертьрічно 6 зл. 7) Тижневик «Правда», Львів, вул. Сташіца 8, річно 12 зл. 8) Місячник «Українська Школа», Львів, вул. Корняктів 1, річно 5 зл. 9) Місячник «Життя й Знання», Львів, Ринок 10, «Просвіта», річно 18 зл. 10) Двотижневик «Хліборобський Шлях», Львів, вул. св. Тереси 2 с.м. 2, піврічно 5 зл. 11) Двотижневик «Життя Покуття», Коломия, вул. Собіського 57, число 15 сот. 12) Тижневик «Тризуб», Франція, 42 Rue Denfert-Rochereau, Paris V. 13) Двотижневик «Українське Слово», Чехословаччина, Ужгород, вул. Лучкай, річно 28 к. ч. 14) Щоденник «Час», Румунія, Семеау, Strada Petrovici 4. 15) Місячник «Сіяч», Коломия, вул. Скупневича 1, річно 2 зл. Усім зазначеним видавництвам приносимо сердечну подяку. Продовження цього списку подамо в п'ятому числі «Рідної Мови».